

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Ελληνική Γλώσσα και
Λογοτεχνία***

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Συμβολή στην Αξιολόγηση του Σχολικού Εγχειριδίου «Ομηρικά
Έπη: Ιλιάδα Β΄ Γυμνασίου»: Επιλογή Αποσπασμάτων – Διδακτικοί
Στόχοι – Ερωτήσεις Ενοτήτων**

Βασιλική Καββαδία

**Επιβλέπων Καθηγητής
Χριστόδουλος Ζέκας**

Ιούνιος 2017

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Ελληνική Γλώσσα και
Λογοτεχνία***

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Συμβολή στην Αξιολόγηση του Σχολικού Εγχειριδίου «Ομηρικά
Έπη: Ιλιάδα Β΄ Γυμνασίου»: Επιλογή Αποσπασμάτων – Διδακτικοί
Στόχοι – Ερωτήσεις Ενοτήτων**

Βασιλική Καββαδία

**Επιβλέπων Καθηγητής
Χριστόδουλος Ζέκας**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Ιούνιος 2017

Περίληψη

Με την παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή επιχειρείται η αξιολόγηση διδακτικών πλευρών του σχολικού εγχειριδίου της Ζ. Σπανάκου με τίτλο 'Όμηρικά Έπη: *Ιλιάδα*', το οποίο χρησιμοποιείται για τη διδασκαλία της Ομήρου *Ιλιάδας* στην Β' Γυμνασίου. Συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος της εργασίας μου εξετάζω τα κριτήρια που εφαρμόστηκαν για την επιλογή αποσπασμάτων από το κείμενο της *Ιλιάδας*, καθώς και το βαθμό συμφωνίας τους με τους στόχους διδασκαλίας του αναλυτικού προγράμματος σπουδών. Επιπλέον, διαπιστώνω ποικίλες ελλείψεις και προτείνω τρόπους υπέρβασης αυτών. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας αξιολογείται ανά διδακτική ενότητα το τμήμα 'Ερωτήσεις – Θέματα για Συζήτηση ή Εργασία' με κριτήρια τη συμφωνία του με τους διδακτικούς στόχους, το περιεχόμενο του διδασκόμενων αποσπασμάτων, καθώς και τη διατύπωση των ερωτήσεων και τις γνωστικές δεξιότητες που αυτές κινητοποιούν. Και σε αυτόν τον τομέα διαπιστώνονται συγκεκριμένα προβλήματα και αδυναμίες, για τα οποία επίσης προτείνω τρόπους βελτίωσης ως προς τη διδακτική αποτελεσματικότητα του ιλιαδικού εγχειριδίου.

Summary

This postgraduate thesis aims to evaluate aspects of instruction in the textbook 'Z. Spanakou, Homeric Epic: *Iliad*', which is currently employed for the teaching of Homer's *Iliad* in the Second Grade of the Junior High School in Greece. In particular, the first part of my thesis examines the criteria used for the selection of passages from the corpus of the Iliadic text, as well as their alignment with the objectives proposed in the official curriculum. Furthermore, I highlight various shortcomings and suggest ways in which these could be improved. The second part of my study evaluates the section 'Questions - Issues for Discussion or Homework' in each unit of the textbook on the basis of its compatibility with the teaching objectives, the content of the corresponding passages, along with the discourse of the questions and the cognitive skills that these motivate. Here too my discussion indicates a variety of flaws for which I propose a number of suggestions with a view to improving the teaching effectiveness of the Iliadic schoolbook.

Ευχαριστίες

Ολοκληρώνοντας τη μεταπτυχιακή διατριβή μου, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν στην επίτευξη του έργου αυτού. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω την κ. Σταυρούλα Τσιπλάκου, γιατί χάρη στο ενδιαφέρον και την επιμονή της, σε μια εποχή που είχα χάσει την πίστη στον εαυτό μου, στάθηκε δυνατόν να καταφέρω να ολοκληρώσω το μεταπτυχιακό αυτό πρόγραμμα. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Χριστόδουλο Ζέκα για την κατανόηση και την πραγματικά πολύτιμη καθοδήγησή του όσον αφορά στην επιλογή του θέματος αλλά και στη συγγραφή της διατριβής. Επιπλέον ευχαριστώ τα μέλη της επιτροπής αξιολόγησής μου, την κ. Πετράκη και τον κ. Σεράνη. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς και τον σύζυγό μου για τη βοήθειά τους.

Στην κόρη μου, Αριάδνη

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....	1
2.Επιλογή αποσπασμάτων.....	3
2.1. Οι προβλέψεις του Αναλυτικού Προγράμματος.....	3
2.1.1. Το περιεχόμενο του σχολικού εγχειριδίου.....	3
2.2. Τα αποσπάσματα.....	5
2.3. Κριτήρια επιλογής των αποσπασμάτων.....	6
2.3.1. Τα αποσπάσματα προς αναλυτική διδασκαλία.....	6
2.3.2. Τα αποσπάσματα προς ανάγνωση.....	9
2.4. Το περιεχόμενο των επιλεγμένων αποσπασμάτων.....	11
2.4.1. Η πλοκή του έπους.....	11
2.4.2. Το ήθος των ηρώων.....	17
2.4.3. Ο κόσμος – πολιτισμός της <i>Ιλιάδας</i>	19
2.4.4. Η ποιητική τεχνική του Ομήρου.....	20
2.4.5. Η σύγκριση <i>Ιλιάδας</i> με <i>Οδύσσεια</i>	20
2.5. Συμπεράσματα.....	21
3.Οι ερωτήσεις του σχολικού εγχειριδίου της <i>Ιλιάδας</i>.....	23
3.1. Η λειτουργία των ερωτήσεων σε ένα σχολικό εγχειρίδιο.....	23
3.2. Η σχέση των ερωτήσεων με τους διδακτικούς στόχους του ΑΠΣ.....	24
3.3. Η σχέση των ερωτήσεων με τους διδακτικούς στόχους του βιβλίου του εκπαιδευτικού.....	25
3.4. Η κατανομή των ερωτήσεων ανά ενότητα.....	28
3.5. Η σχέση των ερωτήσεων με το περιεχόμενο των αποσπασμάτων.....	28
3.5.1.Πλοκή.....	28
3.5.2. Κόσμος – πολιτισμός της <i>Ιλιάδας</i>	35
3.5.3. Η ποιητική τεχνική του Ομήρου.....	37
3.5.4. Ήθος.....	40
3.5.5. Σύγκριση <i>Ιλιάδας</i> – <i>Οδύσσειας</i>	41
3.5.6. Συμπεράσματα σχετικά με το περιεχόμενο των ερωτήσεων.....	42
3.6. Κατάταξη των ερωτήσεων ανάλογα με τις γνωστικές δεξιότητες που κινητοποιούν.....	42
3.7. Η διατύπωση των ερωτήσεων.....	47
3.8. Συμπεράσματα.....	50
4. Επίλογος.....	53
Βιβλιογραφία.....	55

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Η διδασκαλία ενός από τα αριστουργήματα της αρχαίας ελληνικής αλλά και παγκόσμιας λογοτεχνίας, της *Ιλιάδας* του Ομήρου, αποτελεί πρόκληση για κάθε εκπαιδευτικό σύστημα και ακόμη περισσότερο για το ελληνικό. Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή επιχειρεί να εξετάσει και να αξιολογήσει έναν από τους πιο σημαντικούς παράγοντες που συνιστούν το πλαίσιο της διδασκαλίας της *Ιλιάδας* στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση της Ελλάδας, το σχολικό εγχειρίδιο. Το σχολικό εγχειρίδιο είναι σημαντικό γιατί μέσα από αυτό έρχονται οι μαθητές σε επαφή με το κείμενο. Επίσης οι διδάσκοντες οργανώνουν και πραγματοποιούν τη διδασκαλία της *Ιλιάδας* με κύριο μέσο το σχολικό εγχειρίδιο.

Στο πρώτο μέρος της μεταπτυχιακής διατριβής εξετάζονται τα κριτήρια βάσει των οποίων επιλέχθηκαν τα συγκεκριμένα αποσπάσματα από το ποιητικό κείμενο του έπους τα οποία περιλαμβάνονται στο σχολικό εγχειρίδιο, ώστε να αποτελέσουν τη βάση της διδασκαλίας αλλά και της ευρύτερης γνωριμίας με την *Ιλιάδα* από τους μαθητές της Β΄ Γυμνασίου. Τέθηκε το ερώτημα κατά πόσον οι επιλογές που έγιναν ήταν σύμφωνες με τους στόχους της διδασκαλίας του μαθήματος, όπως διατυπώνονται στο αντίστοιχο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ). Επίσης ερευνήθηκε κατά πόσον το ανθολόγιο αυτό κατάφερε να παρουσιάσει μια ολοκληρωμένη και αντιπροσωπευτική εικόνα του αρχικού κειμένου.

Στο δεύτερο μέρος της μεταπτυχιακής διατριβής εξετάζονται οι Έρωτήσεις – Θέματα για Συζήτηση ή Εργασία που περιλαμβάνονται σε κάθε ενότητα που περιέχει απόσπασμα της *Ιλιάδας* προς αναλυτική διδασκαλία. Οι ερωτήσεις αποτελούν ένα ουσιαστικό στοιχείο κάθε διδακτικού εγχειριδίου, καθώς έμμεσα υποδεικνύουν και αναδεικνύουν τους βασικότερους άξονες του κειμένου κάθε ενότητας. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με βάση τα εξής ερωτήματα: ποια είναι η σχέση των ερωτήσεων που περιλαμβάνονται στο σχολικό

εγχειρίδιο με τους διδακτικούς στόχους του μαθήματος, όπως αυτοί διατυπώνονται αρχικά στο ΑΠΣ και στη συνέχεια στο βιβλίο του εκπαιδευτικού. Επίσης ερευνάται η σχέση των ερωτήσεων με το περιεχόμενο των αποσπασμάτων του κειμένου. Επιπλέον μελετήθηκε το είδος των ερωτήσεων που επιλέχθηκαν όσον αφορά στις γνωστικές δεξιότητες τις οποίες κινητοποιούν. Τέλος οι ερωτήσεις εξετάστηκαν ως προς τον τρόπο διατύπωσής τους, τη σαφήνεια και την ορθότητά τους.

Από την εξέταση αυτή εξήχθησαν αρκετά συμπεράσματα, όσον αφορά τα γενικότερα θέματα που τίγονται, αλλά και ειδικότερες παρατηρήσεις σε επιμέρους τομείς.

Κεφάλαιο 2

Επιλογή αποσπασμάτων

Η ανθολόγηση αποσπασμάτων της *Ιλιάδας*, ή οποιουδήποτε άλλου ποιητικού έργου, σε ένα διδακτικό εγχειρίδιο είναι μια επίπονη και δύσκολη διαδικασία. Αυτό συμβαίνει γιατί απαιτείται βαθιά γνώση του κειμένου, ικανότητα επιλογής των κατάλληλων αποσπασμάτων σύμφωνα με τις προδιαγραφές του ΑΠΣ και εμπεριέχεται πάντα ο κίνδυνος το αποτέλεσμα να προδίδει το πνεύμα του αρχικού, πλήρους κειμένου. Για την επιλογή των αποσπασμάτων που περιλαμβάνονται στο σχολικό εγχειρίδιο της Β΄ Γυμνασίου 'Όμηρικά Έπη: *Ιλιάδα*' της Ζωής Σπανάκου μπορούν να γίνουν αρκετές παρατηρήσεις. Αρχικά όμως, θα πρέπει να εξεταστούν οι σχετικές προβλέψεις του αντίστοιχου Αναλυτικού Προγράμματος.

2.1. Οι προβλέψεις του Αναλυτικού Προγράμματος

Στο ΔΕΠΠΣ – ΑΠΣ Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας για το Γυμνάσιο (2003) το οποίο ίσχυε την εποχή που συγγράφηκε το συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο και ισχύει ακόμα και σήμερα, περιέχονται συγκεκριμένες προβλέψεις σχετικά με το περιεχόμενο του εγχειριδίου της Ομήρου *Ιλιάδας*.

2.1.1. Το περιεχόμενο του σχολικού εγχειριδίου

Η σχέση σχολικού εγχειριδίου και Αναλυτικού Προγράμματος είναι άμεση και ουσιαστική, καθώς τα σχολικά εγχειρίδια γενικά συντάσσονται σύμφωνα με τις προβλέψεις των αντίστοιχων Αναλυτικών Προγραμμάτων. Μάλιστα, οι συγγραφείς των εγχειριδίων για να συμμορφωθούν απόλυτα στις προβλέψεις των ΑΠΣ θα πρέπει να καλύπτουν πλήρως την ύλη που προβλέπεται από αυτά, ιδιαίτερα αφού στην Ελλάδα τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν το κύριο μέσο διδασκαλίας (Καψάλης – Χαραλάμπους: 273).

Στην περίπτωση λοιπόν της Ομήρου *Ιλιάδας*, σύμφωνα με όσα προβλέπονται από το ΔΕΠΠΣ – ΑΠΣ Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας για το Γυμνάσιο (2003, 88–89), η *Ιλιάδα* διδάσκεται στη Β΄ Γυμνασίου μέσω ενός διδακτικού εγχειριδίου – ανθολογίου και όχι ολόκληρου του ποιητικού κειμένου. Το ανθολόγιο προβλέπεται να περιλαμβάνει «περιλήψεις, αναδιηγήσεις, αναγνώσεις και αναλυτική επεξεργασία ορισμένων ραψωδιών». Παράλληλα, στους ‘Στόχους’ και στις ‘Θεματικές Ενότητες’ (88-89) ορίζονται τα θέματα που θα πρέπει να περιλαμβάνονται σε αυτά τα αποσπάσματα. Αρχικά τονίζεται ότι μέσω των επιλεγμένων αποσπασμάτων πρέπει να είναι δυνατόν να γίνει κατανοητή η μετάπλαση του μύθου του τρωικού πολέμου στο έπος της *Ιλιάδας* μέσω της πλοκής, η οποία εκτυλίσσεται σε δύο συμπληρωματικούς και αλληλοεξαρτώμενους άξονες. Ο πρώτος είναι η πορεία της μήνιδος του Αχιλλέα (‘κορύφωση, εξελικτική πορεία / κατάληξη και συνέπειες για τους Αχαιούς και τους Τρώες’). Ο δεύτερος άξονας είναι η εκτέλεση της ‘βουλής’ του Δία. Συναφές με την πλοκή είναι η εξέταση της σχέσης του θανάτου και της ταφής του Έκτορα με το τέλος της *Ιλιάδας*. Στο ευρύτερο πλαίσιο της πλοκής τοποθετούνται δύο επιπλέον θέματα: πρώτον ο ‘πόλεμος’ στις διάφορες εκφάνσεις του (συλλογική μάχη, μονομαχία, αριστεία, επώνυμες ανδροκτασίες¹), σε αντιπαραβολή με τα αντιπολεμικά στοιχεία του ποιήματος, από τα οποία βασικότερο είναι το δεύτερο θέμα, η λεγόμενη ‘ομιλία’, δηλαδή η επικοινωνία ή συναναστροφή, η οποία μπορεί να λαμβάνει χώρα μεταξύ συντρόφων στη μάχη ή στο περιθώριο αυτής (εταιρική) ή μεταξύ συζύγων (συζυγική).

Εκτός από την πλοκή, σύμφωνα με το ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ, μέσα από τα επιλεγέντα αποσπάσματα θα πρέπει να δίνεται η δυνατότητα να μελετηθεί ο κόσμος-πολιτισμός της *Ιλιάδας* (αρχαιογνωσία), ο οποίος χωρίζεται στις εξής κατηγορίες: η πολιτική / στρατιωτική οργάνωση των Αχαιών, οι αξίες που εκφράζουν αυτόν τον πολιτισμό (φιλία, οικογένεια, γενιά, τιμή του ήρωα), τα ήθη, τα έθιμα, οι θεσμοί και ο υλικός πολιτισμός (αντικείμενα, κατασκευές κ.ά.). Επίσης, θα πρέπει να δίνεται η δυνατότητα να μελετηθούν οι κυριότεροι ήρωες του έπους και να γίνει κατανοητή η δράση και το ήθος τους «τόσο σε σχέση με την εξέλιξη της πλοκής, όσο και στο πλαίσιο των αρχετυπικών ανθρώπινων σχέσεων»(88). Τέλος, τίθενται ως διδακτικοί στόχοι η επαφή με την ποιητική τέχνη του Ομήρου και

¹ Με τον όρο ‘ανδροκτασίες’ δηλώνονται θάνατοι την ώρα της μάχης γνωστών-επώνυμων ηρώων, Αχαιών και Τρώων, όπως ο Πάτροκλος και ο Σαρπηδόνας.

συγκεκριμένα με τις αφηγηματικές τεχνικές και τα εκφραστικά μέσα, καθώς και η σύγκριση της *Ιλιάδας* με την *Οδύσσεια* ώστε να ανευρεθούν οι ομοιότητες και οι διαφορές των επών.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι, σύμφωνα με το ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ, για να θεωρηθεί ότι επιτυγχάνονται οι στόχοι διδασκαλίας της *Ιλιάδας*, τα αποσπάσματα που θα επιλεγούν για το σχολικό εγχειρίδιο-ανθολόγιο θα πρέπει να δίνουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν οι μαθητές μια ολοκληρωμένη εικόνα για την πλοκή του έπους, όπως αυτή ορίζεται στο ΑΠΣ, τους βασικούς ήρωες, τον ομηρικό πολιτισμό και την ποιητική τέχνη του Ομήρου.

2.2. Τα αποσπάσματα

Στο συγκεκριμένο ανθολόγιο επιλέχθηκαν τα εξής αποσπάσματα για αναλυτική διδασκαλία:

1. ραψωδία Α 1-53: Το προοίμιο – Η ικεσία του Χρύση² (53 στ.)
2. ραψωδία Α 54-306: Συνέλευση των Αχαιών Η σύγκρουση του Αχιλλέα με τον Αγαμέμνονα (251 στ.)
3. ραψωδία Α 350-431^α: Η συνάντηση Αχιλλέα – Θέτιδας (81 στ.)
4. ραψωδία Α 494-612: Σκηνές από τον Όλυμπο (119 στ.)
5. ραψωδία Γ 121-244: Η τειχοσκοπία (124 στ.)
6. ραψωδία Ε 274-430: Ο Διομήδης σκοτώνει τον Πάνδαρο και τραυματίζει την Αφροδίτη (157 στ.)
7. ραψωδία Ζ 369-529: Ο Έκτορας στην Τροία (161 στ.)
8. ραψωδία Η 206-315: Μονομαχία Αίαντα και Έκτορα (110 στ.)
9. ραψωδία Ι 225-431: Ο λόγος του Οδυσσέα και ο αντίλογος του Αχιλλέα (207 στ.)
10. ραψωδία Ο 1-79: Η αφύπνιση του Δία πάνω στην Ίδη επαναφέρει το μύθο στην κοίτη του (79 στ.)
11. ραψωδία Π 684-867: Το κύκνειο άσμα και ο θάνατος του Πάτροκλου (184 στ.)
12. ραψωδία Σ 478-616: Ο Ήφαιστος κατασκευάζει την πανοπλία του Αχιλλέα – Περιγραφή της ασπίδας (139 στ.)
13. ραψωδία Τ 1-152: Η συμφιλίωση του Αχιλλέα με τον Αγαμέμνονα (152 στ.)
14. ραψωδία Χ 247-394: Η μονομαχία Έκτορα και Αχιλλέα (148 στ.)
15. ραψωδία Ω 468-677: Η συνάντηση Πριάμου και Αχιλλέα (210 στ.)
16. ραψωδία Ω 678-805: Ο θρήνος για τον Έκτορα (128 στ.)

² Οι τίτλοι των ενοτήτων παρατίθενται όπως αναφέρονται στο σχολικό εγχειρίδιο.

Επίσης επιλέχθηκαν τα εξής αποσπάσματα για ανάγνωση:

1. ραψωδία Α 307-349: Η Χρυσήδα επιστρέφει στην πατρίδα της και η Βρισηίδα οδηγείται στον Αγαμέμνονα (43 στ.)
2. ραψωδία Α 431^β-493: Η Χρυσήδα παραδίδεται στον πατέρα της. Επιστροφή της αποστολής με επικεφαλής τον Οδυσσέα στο στρατόπεδο των Αχαιών (62 στ.)
3. ραψωδία Δ 422-544: Και να που η μάχη επιτέλους αρχίζει! (123 στ.)
4. ραψωδία Ζ 119-236: Το επεισόδιο Γλαύκου και Διομήδη (118 στ.)
5. ραψωδία Π 1-100: Ο Αχιλλέας υποχωρεί στις παρακλήσεις του Πάτροκλου (100 στ.)
6. ραψωδία Ρ 424-458: Τα άλογα του Αχιλλέα (35 στ.)

Το σύνολο των στίχων που περιλαμβάνονται στα αποσπάσματα για αναλυτική διδασκαλία είναι 2252 και για ανάγνωση 481, δηλαδή συνολικά 2733 στίχοι από τους 15692 στίχους της μετάφρασης της *Ιλιάδας* από τον Ι. Πολυλά, ποσοστό 17,41%. Οι ραψωδίες Α, Ω, Ι, Π και Ζ αντιπροσωπεύονται στο σχολικό βιβλίο με τον μεγαλύτερο αριθμό στίχων.

2.3. Κριτήρια επιλογής των αποσπασμάτων

Η επιλογή αποσπασμάτων από το έπος της *Ιλιάδας* ώστε να συνταχθεί ένα σχολικό εγχειρίδιο οφείλει να γίνεται βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων. Τα βασικότερα από αυτά είναι η επιλογή των αποσπασμάτων να συμβαδίζει και να επιτυγχάνει τους διδακτικούς στόχους του μαθήματος σύμφωνα με το αντίστοιχο ΑΠΣ, αλλά και ευρύτερα να αποδίδει μέσω των αποσπασμάτων αυτών μια αντιπροσωπευτική εικόνα του ποιητικού έργου στο σύνολό του.

2.3.1. Τα αποσπάσματα προς αναλυτική διδασκαλία

Καλό θα ήταν να υπήρχε από την ίδια τη συγγραφέα η κατάθεση των κριτηρίων βάσει των οποίων έγινε η επιλογή των αποσπασμάτων στο συγκεκριμένο ανθολόγιο. Αυτό δεν υπάρχει· υπάρχει όμως μια έμμεση δυνατότητα να διερευνηθούν τα κριτήρια των επιλογών όσον αφορά μόνο στα αποσπάσματα προς αναλυτική διδασκαλία και να διαπιστωθεί αν και κατά πόσο οι επιλογές εναρμονίζονται με τα όσα προβλέπει το αντίστοιχο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Η δυνατότητα αυτή παρέχεται από την προσεκτική ανάγνωση και κατηγοριοποίηση των διδακτικών στόχων που ορίζονται για κάθε μία από τις 16 ενότητες

που περιλαμβάνουν αποσπάσματα προς αναλυτική διδασκαλία. Οι διδακτικοί στόχοι αυτοί βρίσκονται στο βιβλίο του εκπαιδευτικού, το οποίο συνοδεύει το σχολικό εγχειρίδιο.

Οι διδακτικοί στόχοι γενικά είναι προτάσεις με την εξής δομή: Υποκείμενο (ο μαθητής) – Ρήμα (ρήματα που δηλώνουν τις δεξιότητες, γνωστικές κυρίως, που πρέπει να αναπτύξει το υποκείμενο) – Αντικείμενο (συγκεκριμένα στοιχεία που περιέχονται στο προς διδασκαλία κείμενο³). Οι διδακτικοί στόχοι της *Ιλιάδας* όσον αφορά στα αντικείμενά τους, σύμφωνα και με όσα προβλέπονται από το ΑΠΣ, χωρίζονται σε τέσσερις κατηγορίες. Αρχικά υπάρχουν στόχοι που αναφέρονται στην πλοκή – εξέλιξη του μύθου, συγκεκριμένα στην πορεία της μήνιδος του Αχιλλέα (σε 11 ενότητες), στη ‘βουλή’ του Δία (σε 2 ενότητες), στο θέμα του πολέμου (σε 6 ενότητες) και στη συζυγική ομιλία (1 ενότητα). Ακολούθως διατυπώνονται στόχοι που αναφέρονται στο ήθος των ηρώων, κυρίως του Αχιλλέα (σε 6 ενότητες), του Αγαμέμνονα και του Έκτορα (σε 2 ενότητες ο καθένας) και από μία ενότητα στο ήθος των Διομήδη, Αίαντα, Οδυσσέα, Ελένης και Ανδρομάχης. Επίσης και στις 16 ενότητες διατυπώνονται στόχοι σχετικοί με τον κόσμο – πολιτισμό της *Ιλιάδας* (αρχαιογνωσία), όπως προσδιορίζονται από το ΑΠΣ, με την προσθήκη της θεολογίας της *Ιλιάδας*. Συγκεκριμένα σε 8 ενότητες εντοπίζονται 8 στόχοι σχετικοί με τη θεολογία, ενώ σε 9 ενότητες υπάρχουν 14 στόχοι που αναφέρονται σε ιδέες και αξίες, όπως στις βασικές αξίες του ηρωικού κώδικα (τιμή, υστεροφημία, γενναιότητα), την έννοια της ευθύνης των ηρώων, της μοίρας και του ‘ομηρικού ανθρωπισμού’. Επιπλέον σε 8 ενότητες υπάρχουν 11 στόχοι σχετικοί με τα υπόλοιπα πολιτιστικά στοιχεία, κυρίως στοιχεία κοινωνικής οργάνωσης και τρόπου ζωής στο αχαιϊκό και τρωικό στρατόπεδο, τη θέση της γυναίκας, ταφικά έθιμα και στοιχεία υλικού πολιτισμού, κυρίως του οπλισμού. Συνολικά στις 16 ενότητες περιλαμβάνονται 33 αρχαιογνωστικοί στόχοι. Τέλος, σε 13 ενότητες 20 διδακτικοί στόχοι αναφέρονται στην ποιητική τεχνική του Ομήρου, η οποία περιλαμβάνει τα στοιχεία αφηγηματικής τεχνικής, όπως προοικονομίες, επιβραδύνσεις, επαναλήψεις, ‘επική άνεση’, ένθετες αφηγήσεις, την περιγραφική ικανότητα του ποιητή, τα στοιχεία ύφους, όπως το κωμικό ή ρεαλιστικό, και τα εκφραστικά σχήματα, όπως οι παρομοιώσεις, τα άστοχα ερωτήματα, η έκφραση και η επική ειρωνεία. Συγκεκριμένα:

³ Σε ορισμένους στόχους τα αντικείμενα δεν είναι ένα, αλλά δύο και μάλιστα ανήκουν σε διαφορετικές κατηγορίες π.χ. πλοκή και ήθος.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ					ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΙΚΗ
	ΠΛΟΚΗ	ΗΘΟΣ	ΚΟΣΜΟΣ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ			
			ΘΕΟΛΟΓΙΑ	ΙΔΕΕΣ- ΑΞΙΕΣ	ΥΛΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	
1 ^ο	2		1			2
2 ^ο	3	1	1	2	1	2
3 ^ο	1	1	1	1		1
4 ^ο	3		1		1	1
5 ^ο		1			2	3
6 ^ο	2	1	1	2		1
7 ^ο	2	2		3	1	1
8 ^ο	1	1		1	1	2
9 ^ο	4	2		1		1
10 ^ο	3		1			1
11 ^ο	4			1		1
12 ^ο			1		3	2
13 ^ο	4	1		1	1	
14 ^ο	4	1	1			
15 ^ο	3	1		2		
16 ^ο	3				1	2
			8	14	11	
ΣΥΝΟΛΟ	39	12	33			20

Αυτές οι κατηγορίες στόχων σε γενικές γραμμές κινούνται στην κατεύθυνση όσων προβλέπει το αντίστοιχο ΑΠΣ. Υπάρχουν στοιχεία όμως στα οποία αυτό δεν συμβαίνει. Συγκεκριμένα, παρά τη ρητή πρόβλεψη από το ΑΠΣ, στο βιβλίο του εκπαιδευτικού δεν αναφέρονται στόχοι σχετικοί με τη σύγκριση των δύο επών, *Ιλιάδας* και *Οδύσσειας*. Όσον αφορά στην πλοκή γίνεται διακριτό ότι στο εγχειρίδιο δίνεται έμφαση στο θέμα της μήνιδος του Αχιλλέα, ενώ το θέμα της βουλής του Δία εκπροσωπείται ανεπαρκώς. Επίσης, αν και το θέμα του ανθρωπομορφισμού των θεών τίθεται στα πλαίσια των 'αξόνων γνωστικού περιεχομένου' του ΔΕΠΠΣ (79), στο ΑΠΣ δεν συναντώνται στόχοι ή θέματα σχετικά με τη θεολογία του έπους, όπως αυτή διατυπώνεται στο βιβλίο του εκπαιδευτικού. Βέβαια το

ΑΠΣ αναφέρει ως στόχο τη μελέτη του ομηρικού πολιτισμού και αφού οι θρησκευτικές αντιλήψεις είναι κύριο στοιχείο του πολιτισμού κάθε λαού, η προσθήκη της μελέτης της θεολογίας μπορεί να θεωρηθεί ότι εντάσσεται στα πλαίσια της επίτευξης του στόχου αυτού.

Με βάση τα όσα διαπιστώθηκαν μετά τη μελέτη των διδακτικών στόχων που περιλαμβάνονται στο βιβλίο του καθηγητή, τόσο στον αριθμό τους, όσο και στη συχνότητα εμφάνισής τους ανά ενότητα, θα μπορούσε κανείς να συμπεράνει ότι το σχολικό εγχειρίδιο κατά τη διαδικασία επιλογής των αποσπασμάτων της *Ιλιάδας* προς αναλυτική διδασκαλία έλαβε εν μέρει υπόψη του όσα προβλέπονται στο ΑΠΣ. Δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στο να περιλαμβάνουν τα επιλεγέντα αποσπάσματα στοιχεία της πλοκής, ιδίως από την πορεία της μήνιδος του Αχιλλέα και λιγότερο από τη βουλή του Δία. Επίσης η επιλογή στόχευσε στο να παρουσιάσει σε αρκετά μεγάλο βαθμό τον ομηρικό πολιτισμό και την ποιητική τεχνική του Ομήρου. Όμως η παρουσίαση του ήθους των ομηρικών ηρώων στο σύνολό τους έρχεται σε δεύτερη μοίρα, αν και ποσοτικά δίνεται η εντύπωση ότι αυτό δεν ισχύει, αφού στόχοι σχετικοί με το ήθος περιλαμβάνονται σε 12 αποσπάσματα. Αυτό συμβαίνει γιατί, όπως είδαμε και παραπάνω, οι στόχοι επικεντρώνονται στην πλειονότητά τους στην παρουσίαση του ήθους του Αχιλλέα. Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι ο στόχος της σύγκρισης των δύο επών αγνοείται εντελώς.

Το αν επιτυγχάνονται βέβαια οι κατευθύνσεις του ΑΠΣ με τη συγκεκριμένη επιλογή των αποσπασμάτων δεν αποτελεί αποκλειστική συνάρτηση των στόχων που τίθενται στο βιβλίο του εκπαιδευτικού. Σχετίζεται κυρίως με το ίδιο το περιεχόμενο των αποσπασμάτων αυτών και άρα αποτελεί ζητούμενο προς περαιτέρω διερεύνηση.

2.3.2. Τα αποσπάσματα προς ανάγνωση

Από το Αναλυτικό Πρόγραμμα (88) προβλέπεται ότι το ανθολόγιο θα περιλαμβάνει «αναγνώσεις και αναλυτική επεξεργασία ορισμένων ραψωδιών»⁴. Πέραν αυτού στο ΑΠΣ δεν ορίζονται θέματα ή στόχοι που να αναφέρονται αποκλειστικά σε αποσπάσματα προς ανάγνωση. Οι επιλογές που έχουν γίνει αποτελούν την ερμηνεία της συγγραφέως στο

⁴ Η χρήση πλάγιων χαρακτήρων είναι δική μου.

συγκεκριμένο απόσπασμα του ΑΠΣ. Οι επιλογές της αφορούν δύο τομείς: πρώτον τη διδακτική παρουσίαση των αποσπασμάτων προς ανάγνωση και δεύτερον το περιεχόμενό τους. Όσον αφορά στη διδακτική τους παρουσίαση, τα αποσπάσματα προς ανάγνωση δεν έχουν καθόλου υποσελίδια σχόλια ούτε ερωτήσεις. Μάλιστα δύο από αυτά παρατίθενται σε διαφορετική μετάφραση. Το Δ 422-544 σε μετάφραση Καζαντζάκη – Κακριδή, και το Π 1-100 σε μετάφραση Ό. Κομνηνού – Κακριδή σε πεζό λόγο. Δεν υπάρχει η δυνατότητα να ανευρεθούν σαφή κριτήρια για τις συγκεκριμένες αυτές επιλογές.

Όσον αφορά στο περιεχόμενο, οι μόνες ενδείξεις που μπορεί να ανιχνευτούν σχετικά με την επιλογή των συγκεκριμένων αποσπασμάτων προς ανάγνωση βρίσκονται και πάλι στο βιβλίο του εκπαιδευτικού, αλλά μόνο στα δύο αποσπάσματα από τη ραψωδία Α, και αφορούν σε οδηγίες μάλλον γενικότερου χαρακτήρα, καθώς δίνονται μέσα σε αγκύλες ίσως για να γίνει και οπτικά εμφανές ότι δεν αφορούν μόνο τη συγκεκριμένη ενότητα στην οποία περιλαμβάνονται. Συγκεκριμένα για το Α 307 – 349 (50) επισημαίνεται ότι παρατίθενται «ενέργειες που είχαν προοικονομηθεί ή κλείνουν θέματα που είχαν ανοίξει στις προηγούμενες ενότητες, ή στοιχεία απαραίτητα για την κατανόηση των επόμενων ενοτήτων» για να τα παρατηρήσουν και σημειώσουν οι μαθητές. Επιπλέον ως γενική οδηγία δίνεται ότι οι ενότητες προς ανάγνωση σκοπεύουν στα εξής:

«να ακουστούν μέσα στην τάξη όσο γίνεται περισσότερα κείμενα και να αναδειχθεί, έστω στοιχειωδώς, η εικόνα του αοιδού και ο λειτουργικός ρόλος του. Προτείνεται η ανάγνωση να γίνεται από τον διδάσκοντα και οι μαθητές να παρακολουθούν με τα βιβλία κλειστά. Στον πίνακα θα σημειωθούν στη συνέχεια όσα κρίνονται απαραίτητα για την παρακολούθηση της εξέλιξης της πλοκής.»

Μια πρώτη παρατήρηση, ως προς την «εικόνα του αοιδού», είναι ότι αυτή θα έπρεπε να συμπληρωθεί με την εικόνα του ραψωδού, καθώς μέσω απλής ανάγνωσης και μόνο δεν αναδεικνύεται εμφανώς ο μουσικός χαρακτήρας του κειμένου. Γενικότερα εδώ είναι εμφανής η εστίαση στην εξέλιξη της πλοκής και η δυνατότητα διδακτικής της αξιοποίησης.

Το ίδιο στοιχείο είναι εμφανές και για το δεύτερο απόσπασμα πάλι από τη ραψωδία Α(431β-493) για το οποίο παρατίθενται στο βιβλίο του εκπαιδευτικού (56) τα θεματικά

κέντρα, τα οποία θα πρέπει να σημειωθούν από τους μαθητές κατά την ώρα της ανάγνωσης του αποσπάσματος και όλα αναφέρονται στην παρακολούθηση της πλοκής. Τα υπόλοιπα αποσπάσματα προς ανάγνωση δεν εξετάζονται καθόλου στο βιβλίο του εκπαιδευτικού, ούτε περιλαμβάνονται διδακτικοί στόχοι ή άλλες διευκρινίσεις για τον τρόπο διδασκαλίας.

2.4. Το περιεχόμενο των επιλεγμένων αποσπασμάτων

Η μελέτη των διδακτικών στόχων είναι ενδεικτική ως ένα βαθμό των προθέσεων του εγχειριδίου. Αυτό όμως που θα αποκαλύψει αν όντως τα αποσπάσματα που επιλέχθηκαν υπηρετούν τις προβλέψεις του ΑΠΣ και σε ποιο βαθμό, είναι η μελέτη των ίδιων των αποσπασμάτων. Γι' αυτό πρέπει να ερευνηθεί, και με βάση το περιεχόμενο των αποσπασμάτων, ποια σημεία της πλοκής παρουσιάζονται και ποια τυχόν παραλείπονται, ποιοι ήρωες εκπροσωπούνται και ποιοι όχι, ποια είναι τα στοιχεία ομηρικού πολιτισμού και ποιητικής τέχνης που περιλαμβάνονται ή ελλείπουν. Επίσης, πρέπει να ερευνηθεί το ποσοστό κατά το οποίο τα παραπάνω στοιχεία αποτυπώνονται στο εγχειρίδιο.

2.4.1. Η πλοκή του έπους

Όσον αφορά στον πρώτο άξονα της πλοκής της *Ιλιάδας*, τη μήνιν του Αχιλλέα και την πορεία της, έχει επιλεγεί ολόκληρη η ραψωδία Α, (εν μέρει για αναλυτική διδασκαλία και εν μέρει για ανάγνωση), στην οποία παρακολουθούμε, μετά το προοίμιο, το επεισόδιο με τον Χρύση, το οποίο προαναγγέλλει την κύρια πλοκή (Lateiner: 17, Clark: 5). Έπειτα το επεισόδιο Αχιλλέα – Αγαμέμνονα, στο οποίο περιέχεται η αρχή και η αιτία της μήνιδος καθώς και ο οριστικός της χαρακτήρας (Lateiner: 24). Επίσης με τη συνάντηση Αχιλλέα – Θέτιδος και Θέτιδος – Δία βλέπουμε αρχικά την επανάληψη του επεισοδίου Αχιλλέα – Αγαμέμνονα από την οπτική γωνία του Αχιλλέα και ακολούθως τη σύνδεση της μήνιδος με τη βουλή του Δία.

Τα δύο αποσπάσματα προς ανάγνωση Α 307-349, 431^β-493 δεν προσθέτουν νέα στοιχεία στην πλοκή, αλλά παρουσιάζουν την εκτέλεση αποφάσεων που λήφθηκαν προηγουμένως. Το απόσπασμα Δ 422-544 προς ανάγνωση παρουσιάζει την πολυαναμενόμενη, μετά τη ρήξη Αγαμέμνονα – Αχιλλέα, έναρξη της μάχης και το Ε 274 – 430 για αναλυτική διδασκαλία

και το Z 119 – 236 για ανάγνωση στιγμές από την αριστεία του Διομήδη, οι οποίες δεν συνδέονται άμεσα με την μήνιν.

Στο απόσπασμα από τη ραψωδία Z(369-529), όσον αφορά στην πορεία της μήνιδος, βλέπουμε την οριστική απόφαση του Έκτορα για συμμετοχή στη μάχη μέχρι το τέλος – το θάνατό του, παρά τα λόγια της Ανδρομάχης. Το απόσπασμα I(225-431), λόγος Οδυσσέα – αντίλογος Αχιλλέα, είναι οριακό σημείο εξέλιξης της πλοκής, καθώς, παρά την κατ' ανάγκη αλλαγή στάσης του Αγαμέμνονα, ο θυμός του Αχιλλέα μένει αμείωτος και αρνείται κάθε συμφιλίωση, οδηγώντας τα πράγματα στην τραγική εξέλιξή τους (Lateiner: 25-26). Στο απόσπασμα της ραψωδίας O (1-79) παρουσιάζονται οι εξελίξεις στο πεδίο των μαχών, άμεσα αποτελέσματα της μήνιδος του Αχιλλέα. Στα αποσπάσματα της Π αρχικά παρακολουθούμε την παραχώρηση του Αχιλλέα στον Πάτροκλο (Π 1-100, προς ανάγνωση), που τον οδηγεί στη μάχη στη θέση του Αχιλλέα και στον αναπόφευκτο θάνατό του. Αμέσως μετά βλέπουμε το θάνατο του Πάτροκλου από τον Έκτορα, που προωθεί τον μύθο (Lateiner: 26), καθώς γίνεται ο προάγγελος της επιστροφής του Αχιλλέα στη μάχη και την ύβρη του Έκτορα που καθιστά δικαιολογημένο τον επικείμενο θάνατό του (Μαρωνίτης – Πόλκας: 131).

Στο απόσπασμα της T(1-152) μέσα από τη συμφιλίωση Αχιλλέα – Αγαμέμνονα βλέπουμε το τέλος της μήνιδος αλλά τη συνέχιση της επίδρασής της στις εξελίξεις μέχρι το τέλος του έπους, καθώς η μήνις αντικαθίσταται από την εκδικητική μανία του Αχιλλέα απέναντι στον Έκτορα. Η σκηνή αυτή χαρακτηρίζεται από τη συγγραφέα 'πολύ σημαντική για την εξέλιξη και προώθηση του μύθου'. Στο απόσπασμα της X (247-394), μονομαχία Αχιλλέα – Έκτορα και θάνατος του Έκτορα, βλέπουμε πώς ο θάνατος του Έκτορα έρχεται ως τίμημα για το θάνατο του Πάτροκλου και ως προάγγελος του θανάτου του Αχιλλέα (Μαρωνίτης – Πόλκας: 132) και της πτώσης της Τροίας (Schein: 429). Οι σκηνές των δύο θανάτων μάλιστα χαρακτηρίζονται από έντονες ομοιότητες που καθιστούν αυτόν τον παραλληλισμό αδύνατο να αγνοηθεί (Rutherford: 152-153). Τέλος στην Ω (468-677) έχουμε τη 'λύτρωση' του Έκτορα που λυτρώνει και τον Αχιλλέα καθώς και την ηθική αποκατάσταση και των δύο ηρώων. Στη ραψωδία αυτή είναι δυνατό να παρουσιαστεί το θέμα του τέλους του έπους σε σχέση με το τέλος του Τρωικού πολέμου (Μαρωνίτης – Πόλκας: 36). Το έπος δεν τελειώνει με την πτώση της Τροίας ή το θάνατο του Αχιλλέα, γεγονότα που προοικονομούνται σε πολλά σημεία του,

αλλά με την επίγνωση και αποδοχή από τον ήρωα των θνητών ορίων του και της κοινής μοίρας του πόνου που προκαλούν οι απώλειες του πολέμου. Ο Αχιλλέας δεν βρίσκει τη 'λύτρωση' σφαγιάζοντας το δολοφόνο του καλύτερού του φίλου, αλλά δείχνοντας συμπόνια στην οικογένεια του θύματός του (Edwards: 304, Redfield: 277 -281). Άρα θα μπορούσε να θεωρήσει κανείς ότι τα περισσότερα από τα βασικά σημεία της πορείας της μήνιδος του Αχιλλέα καλύπτονται ικανοποιητικά.

Όσον αφορά στον δεύτερο άξονα της πλοκής, τη 'βουλή' του Δία, η δυνατότητα να αποτυπωθεί διδακτικά δίνεται μέσω δύο μόνο αποσπασμάτων· στο τέλος της ραψωδίας Α (494-612), όπου η Θέτιδα ζητά από το Δία να τιμήσει το γιο της φέρνοντας την ήττα στους Αχαιούς (αρχή της 'βουλής' και σύνδεσής της με τη μήνιν) και στο απόσπασμα της Ο (1-79), όπου ο Δίας προλέγει τις εξελίξεις στο πεδίο της μάχης ώστε να εκπληρωθεί η 'βουλή' του. Μαζί με την αποκάλυψη της 'βουλής' του Δία στην Ήρα στο Θ (438-484), η οποία παραλείπεται, συνιστούν ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο παρέμβασης της Ήρας και αντίδρασης του Δία, με το οποίο σταδιακά αποσαφηνίζεται η πορεία της *Ιλιάδας* προς την «τραγική κατάληξή της στο επίπεδο των θνητών» (Schein: 435). Τα δύο πρώτα όμως από μόνα τους δεν είναι αρκετά για μια ολοκληρωμένη παρουσίαση της 'βουλής', ένα θέμα σύνθετο που μάλιστα διατρέχει το έπος στο σύνολό του.

Το θέμα του πολέμου παρουσιάζεται σε τέσσερα αποσπάσματα για αναλυτική διδασκαλία και σε δύο για ανάγνωση. Συγκεκριμένα παρουσιάζονται τρεις μονομαχίες· η πρώτη ανάμεσα στον Γλαύκο και τον Διομήδη (ραψ. Ζ 119-236) σε απόσπασμα προς ανάγνωση, η οποία δεν προχωρά πέρα από το πρώτο στάδιο του 'αγώνα λόγων', αφού ματαιώνεται λόγω ανακάλυψης του δεσμού λόγω 'ξενίας' και τελειώνει με ανταλλαγή δώρων. Η μονομαχία αυτή αποτελεί ένα ήρεμο τέλος της αριστείας του Διομήδη και προσφέρει μια ανάπαυλα μέσα στην αγριότητα του πολέμου (Powell: 78). Η επόμενη μονομαχία είναι αυτή ανάμεσα σε Αίαντα και Έκτορα (ραψ. Η 206-315), η οποία ξεκινά με τον αγώνα λόγων, προχωρεί στην πραγματοποίησή της και λήγει σε ισοπαλία και πάλι με ανταλλαγή δώρων. Τέλος, περιλαμβάνεται η μονομαχία Αχιλλέα με Έκτορα (ραψ. Χ 247-394), ένα από τα σημαντικότερα σημεία του έπους (Μαρωνίτης – Πόλκας: 141-143). Στο απόσπασμα του σχολικού βιβλίου βλέπουμε την τελική φάση της (αγώνα λόγων, πραγματοποίησή της και φόνος του Έκτορα), επίσης τα τελευταία προφητικά λόγια του Έκτορα, την απάντηση του

Αχιλλέα, τον πρώτο διασυρμό του Έκτορα και την αναχώρηση για το στρατόπεδο των Αχαιών. Οι μονομαχίες αυτές δίνουν τη δυνατότητα να διαγραφεί το πρότυπο της ομηρικής μονομαχίας.

Επιπλέον, στο σχολικό εγχειρίδιο περιλαμβάνονται δύο αριστείες, η αριστεία του Διομήδη (Ε 274-430) και το τέλος της αριστείας του Πατρόκλου (Π 684-867). Η αριστεία του Διομήδη είναι η πρότυπη αριστεία ενός συμβατικού ομηρικού ήρωα, ο οποίος «ενσαρκώνει παραδοσιακές ηρωικές αξίες θάρρους, καθώς πολεμά για την απόκτηση τιμής και δόξας και από σεβασμό προς τον αρχηγό του, τον Αγαμέμνονα και τους θεούς» (Schein: 432). Αντιθέτως, ο Πάτροκλος στη δική του αριστεία πολεμά για τη δόξα του Αχιλλέα με την πανοπλία του δεύτερου και υφίσταται πέρα από την εξωτερική και μια εσωτερική μεταμόρφωση, αφού χάνει την εγγενή καλοσύνη του και την αυτοκυριαρχία του, αψηφά τους θεούς και η αριστεία του λήγει με τον αναπόφευκτο θάνατό του (Schein: 433, Μαρωνίτης – Πόλκας: 128, 131). Παράλληλα στο πλαίσιο των κύριων αριστειών του έπους παρακολουθούμε και τρεις επώνυμες ανδροκτασίες. Πρώτα του καταπατητή των όρκων, Πάνδαρου, από τον Διομήδη, έπειτα τον θάνατο του Πατρόκλου από τον Έκτορα και τέλος τον θάνατο του Έκτορα από τον Αχιλλέα. Όσον αφορά στις συλλογικές μάχες παρακολουθούμε μία στο απόσπασμα προς ανάγνωση Δ 422-544 με την πολυαναμενόμενη έναρξη των μαχών, και άλλη μία στο απόσπασμα της αριστείας του Διομήδη.

Οι ομιλίες που περιλαμβάνονται στα αποσπάσματα είναι η συζυγική ανάμεσα σε Έκτορα και Ανδρομάχη, η εταιρική ανάμεσα σε Αχιλλέα και Πάτροκλο στην αρχή της Π, σε απόσπασμα για ανάγνωση, και η εταιρική ανάμεσα σε Αχιλλέα και Πρίαμο (Μαρωνίτης – Πόλκας: 36). Η ομιλία Έκτορα – Ανδρομάχης στο Ζ (369-529) χαρακτηρίζεται ως «εξαρθρωμένη συζυγική ομιλία», αποτέλεσμα του πολέμου, καθώς ο Έκτορας αρνείται τις προτάσεις της Ανδρομάχης για να σώσει τη ζωή του. Ο κομμός της Ανδρομάχης στο Ω (726-746) συνδυάζει τα θέματα της ομιλίας, του πολέμου με αυτό του νόστου, νεκρώσιμου, αυτή τη φορά (Μαρωνίτης – Πόλκας: 43). Η ομιλία Έκτορα - Ανδρομάχης διακρίνεται και για τον αντιπολεμικό της χαρακτήρα. Στην ομιλία Αχιλλέα – Πατρόκλου στο Π (1-100), ο Πάτροκλος επαναλαμβάνει την πρόταση του Νέστορα να αντικαταστήσει τον Αχιλλέα στην μάχη και ο Αχιλλέας παρά τις ενστάσεις του δέχεται υπό όρους. Ο όρος όμως που θέτει, να μην απομακρυνθεί ο Πάτροκλος από τα καράβια, πρακτικά είναι αδύνατος και ενισχύει τις

τύψεις του, όταν μαθαίνει στη Σ τον θάνατό του (Lateiner: 26). Η ομιλία Αχιλλέα με τον Πρίαμο στην Ω σηματοδοτεί την ολοκλήρωση της μήνιδος του Αχιλλέα και των συνεπειών της (θάνατο του Πατρόκλου και του Έκτορα) και συμφιλιώνει τους δύο ομιλητές εχθρούς μέσα από τον ανάλογο σπαραγμό που τους έφεραν οι απώλειες του πολέμου και της προβολής της πατρικής φιγούρας του Πηλέα στον Πρίαμο (Lateiner: 27, Μαρωνίτης – Πόλκας: 147). Και η ομιλία αυτή αποτελεί ξεκάθαρο αντιπολεμικό στοιχείο (Lateiner: 21). Για να ειπωθεί ότι το θέμα της ομιλίας αντιπροσωπεύεται ικανοποιητικά θα έπρεπε και το απόσπασμα με την ομιλία Αχιλλέα – Πατρόκλου να ανήκει στα αποσπάσματα προς αναλυτική διδασκαλία.

Από την επισκόπηση αυτή μπορούμε να καταλήξουμε σε συγκεκριμένα συμπεράσματα. Αρχικά είναι φανερό ότι όσον αφορά στην πλοκή της *Ιλιάδας* η πορεία της μήνιδος διαγράφεται ικανοποιητικά, με ορισμένες όμως ελλείψεις. Απουσιάζει η αποστολή του Πατρόκλου στη σκηνή του Νέστορα και η συζήτηση ανάμεσά τους (ραψ. Λ 779-848). Το απόσπασμα αυτό είναι σημαντικό για την παρακολούθηση της πορείας της μήνιδας, γιατί σε αυτό το σημείο προετοιμάζεται το έδαφος για την υποχώρηση του Αχιλλέα στον Πάτροκλο στην Π (1-100), η οποία οδήγησε στην είσοδο του Πάτροκλου στη μάχη και στο θάνατό του (Edwards: 303). Η σκηνή αυτή της Λ περιέχει από τη μία το σημείο κατά το οποίο ο Αχιλλέας αρχίζει να δείχνει ενδιαφέρον για τις συνέπειες της μήνιδός του, και από την άλλη ακούμε για πρώτη φορά από τα χείλη του Νέστορα το σχέδιο αντικατάστασης του Αχιλλέα με τον Πάτροκλο στο πεδίο της μάχης (Μαρωνίτης – Πόλκας: 127). Επίσης παραλείπεται η σκηνή του θρήνου του Αχιλλέα, στην αρχή της Σ (1-137), μετά την ανακοίνωση του θανάτου του Πάτροκλου από τον Έκτορα. Η σκηνή αυτή είναι μία από τις πιο κρίσιμες της *Ιλιάδας*, γιατί σε αυτήν ο Αχιλλέας συνειδητοποιεί το κόστος που είχε η απαίτησή του να του δοθεί ικανοποίηση για την προσβολή του από τον Αγαμέμνονα εις βάρος των Αχαιών. Ο Δίας πραγματοποιεί το αίτημά του, αλλά με τίμημα τη ζωή του Πάτροκλου. Ο Αχιλλέας αισθάνεται το βάρος των αποφάσεων του και αποδέχεται πια και τον δικό του θάνατο ως την ύστατη συνέπεια αυτών. Η μήνις, απότοκο του εγωισμού του, μετατρέπεται πια σε εκδικητική μανία απέναντι στον Έκτορα (Rutherford: 145-146). Επίσης, εκεί ουσιαστικά προδιαγράφεται ο θάνατος του Έκτορα και του Αχιλλέα (Schein: 434, 440, Lateiner: 17). Αυτά είναι τα δύο πιο κρίσιμα αποσπάσματα για την παρακολούθηση της εξέλιξης της μήνιδος του Αχιλλέα τα οποία απουσιάζουν από το σχολικό εγχειρίδιο.

Όσον αφορά στη 'βουλή' του Δία λείπει κυρίως το απόσπασμα του 'Ονείρου' (ραψ. Β 1-165). Ο Δίας στη Β έχοντας ήδη συμφωνήσει να τιμήσει τον Αχιλλέα με την ήττα των Αχαιών, παρακινεί τον Αγαμέμνονα να βάλει το στρατό του στη μάχη στέλνοντας ένα παραπλανητικό όνειρο το οποίο υπόσχεται άμεση και ολοκληρωτική νίκη. Ο στόχος είναι να ενεργοποιηθεί ο στρατός των Αχαιών και να μην μείνει αδρανής από την αποχώρηση του Αχιλλέα, ώστε να εμπλακεί σε έναν ανισόρροπο αγώνα υπέρ των Τρώων (Μαρωνίτης – Πόλκας: 120). Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, έχει παραλειφθεί η σκηνή της αποκάλυψης της 'βουλής' στην Ήρα στο Θ (438-484). Το απόσπασμα αυτό είναι ιδιαίτερα κρίσιμο για την παρακολούθηση και κατανόηση της 'βουλής', γιατί μέχρι εκείνο το σημείο δεν έχει διατυπωθεί λεπτομερώς και με σαφήνεια ποια θα είναι αυτή. Στην Α (494-612) βλέπουμε μόνο τη συναίνεση του Δία, με μια κίνηση της κεφαλής του, στο αίτημα της Θέτιδος και στην Β μια αρχική παρέμβαση του Δία ώστε να ξεκινήσει ξανά η μάχη Αχαιών – Τρώων. Επιπλέον σε αυτό το απόσπασμα εισάγεται για πρώτη φορά και ο φόνος του Πατρόκλου ως μέρος της 'βουλής' (Μαρωνίτης – Πόλκας: 125-126). Επομένως, είναι κατανοητό ότι η 'βουλή' του Δία δεν εκπροσωπείται επαρκώς μέσω των συγκεκριμένων αποσπασμάτων του σχολικού εγχειριδίου.

Ένα σημαντικό ζήτημα είναι αυτό των πολεμικών σκηνών. Ενώ η *Ιλιάδα* είναι ηρωικό έπος με κεντρικό θέμα της τον πόλεμο, ωστόσο το στοιχείο αυτό δεν αντιπροσωπεύεται επαρκώς στην ανθολόγηση. Αρχικά λείπει η μονομαχία Μενέλαου – Πάρη στη Γ (340-384), η οποία είναι ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία των ραψωδιών Β – Δ. Με τις ραψωδίες αυτές ο ποιητής ενσωματώνει στο έπος στοιχεία από την αρχή του Τρωικού πολέμου μεταπλάθοντας τον μύθο του τρωικού πολέμου σε λογοτεχνία. Η μονομαχία Πάρη – Μενέλαου αναπαριστά ουσιαστικά την αρχή του Τρωικού πολέμου και βρίσκεται σε αντιστοιχία με αυτήν των Αχιλλέα – Έκτορα που προοικονομεί το τέλος του (Schein: 429). Πρέπει επιπλέον να τονίσουμε ότι εδώ παρατηρείται το εξής παράδοξο: σε δύο σημεία των διδακτικών στόχων στο βιβλίο του εκπαιδευτικού αναφέρεται η μονομαχία Πάρη – Μενέλαου ως ήδη διδαχθείσα (σσ. 90, 133) και αναγνωρίζεται η σπουδαιότητά της. Επίσης στο σχολικό βιβλίο στη 'Διαθεματική δραστηριότητα - Σχέδιο εργασίας' της ραψ. Η, σελ. 87, και της ραψ. Χ, σελ. 145, αναφέρεται ότι οι μαθητές συνάντησαν προηγουμένως και τη μονομαχία Μενέλαου – Πάρη (Γ). Όμως το απόσπασμα που περιλαμβάνει τη μονομαχία αυτή τελικά απουσιάζει από το σχολικό εγχειρίδιο για αδιευκρίνιστο λόγο. Επίσης λείπει η

είσοδος του Αχιλλέα στη μάχη και η 'αριστεία' του, η οποία ολοκληρώνεται με τη μονομαχία Αχιλλέα-Έκτορα (Χ 247-394). Κάποια αποσπάσματα από τις Υ και Φ, έστω για ανάγνωση, θα έδιναν στους μαθητές τη δυνατότητα να αντιληφθούν γιατί ο Αχιλλέας ήταν ο καλύτερος πολεμιστής των Αχαιών. Μια επώνυμη ανδροκτασία που λείπει είναι αυτή του Σαρπηδόνα, γιου του Δία, από τον Πάτροκλο στην Π (Μαρωνίτης – Πόλκας: 133-134). Τέλος, λείπουν αποσπάσματα συλλογικών μαχών, ιδίως στο μεσαίο τμήμα του έπους, στις ραψωδίες Μ (Τειχομαχία) και Ν (Μάχη επί ταις ναυσίν) που είναι συνέπειες συνδυαστικά και της 'μήνιδος' και της 'βουλής'.

2.4.2. Το ήθος των ηρώων

Όσον αφορά στην ηθογράφηση των βασικών ηρώων του έπους, παρατηρούμε ότι ο Αχιλλέας εμφανίζεται και άρα ηθογραφείται σε έξι αποσπάσματα, ο Έκτορας σε πέντε αποσπάσματα και ο Αγαμέμνονας σε τρία. Από εκεί και πέρα για τους υπόλοιπους ήρωες/ηρωίδες του έπους (Διομήδης, Αίας, Οδυσσέας, Νέστορας, Πάτροκλος, Πρίαμος, Ελένη, Ανδρομάχη, Εκάβη) έχουμε τη δυνατότητα να διαπιστώσουμε το ήθος τους από την παρουσία τους σε ένα ή δύο αποσπάσματα για τον καθένα/καθεμία. Συγκεκριμένα:

ΗΡΩΕΣ	ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ
Αχιλλέας	2, 3, 9, 13, 14, 15 + 5 (προς ανάγνωση)
Έκτορας	7, 8, 11, 14, 16
Αγαμέμνονας	1, 2, 3
Πρίαμος	5, 15
Ελένη	5, 16
Ανδρομάχη	7, 16
Διομήδης	6 + 4 (προς ανάγνωση)
Πάτροκλος	11 + 5 (προς ανάγνωση)
Νέστορας	2
Αίας	8
Οδυσσέας	9
Εκάβη	16

Το ήθος του Αχιλλέα και η εξέλιξή του παράλληλα με την εξέλιξη της μήνιδός του μπορεί να παρουσιάζεται στα συγκεκριμένα αποσπάσματα, όμως με την προσθήκη της αρχής της Σ θα ήταν ακόμα πιο πλήρες. Το ήθος του Έκτορα παρουσιάζεται ικανοποιητικά, λείπουν όμως βασικές σκηνές όπως οι συνομιλίες με τον αδερφό του (Γ 33-75, Ζ 312-341, Ν 758-794), Πάρη, και κυρίως η σκηνή της φυγής πριν την τελική φάση της μονομαχίας στη Χ (90-176).

Πέρα από τους δύο πρωταγωνιστές, Αχιλλέα και Έκτορα, αρκετοί από τους υπόλοιπους είτε παρουσιάζονται ελλιπώς είτε καθόλου. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τον Αγαμέμνονα, πέρα από τη ραψωδία Β (‘Όνειρος’) που απουσιάζει, δεν περιλαμβάνεται ούτε το απόσπασμα από την Ι (114-161), στο οποίο παρουσιάζεται η μεταστροφή του. Οι Οδυσσέας, Νέστορας και Πάτροκλος παρουσιάζονται ελλιπώς, ενώ απουσιάζουν πλήρως αποσπάσματα με τον Πάρη και τον Μενέλαο. Επίσης λείπουν κάποιες σκηνές (ομιλίες) ανάμεσα σε Έκτορα – Πάρη και Πάρη – Ελένη, με τις οποίες διαγράφεται η σχέση τους αλλά και το ήθος του Πάρη (Redfield: 146 – 148). Γενικά είναι αισθητή η έλλειψη αποσπασμάτων με τον Πάρη, του ήρωα ο οποίος μέσω της εύνοιας της Αφροδίτης έβαλε σε κίνηση τα γεγονότα που οδήγησαν στον τρωικό πόλεμο.

Ένας ακόμη ήρωας που θα μπορούσε να περιλαμβάνεται είναι και ο Θερσίτης. Ο Θερσίτης είναι μια φιγούρα στα όρια καρικατούρας που αντιπροσωπεύει την τάξη του λαού σε αντιδιαστολή με την τάξη των ηρώων. Αποτελεί κεντρικό πρόσωπο σε μια σκηνή της Β (188-277) ξεκάθαρα αντιπολεμική, στην οποία ανατρέπεται ο πολεμικός σχεδιασμός του Αγαμέμνονα, με τον στρατό των Αχαιών να τρέχει προς τα πλοία και την επιστροφή του στην πατρίδα. Το ήθος του Θερσίτη, αν και με όσα λέει δίνει δίκιο στον Αχιλλέα (Lateiner: 20), είναι το αντίθετο του ηρωικού και η αντιμετώπισή του από τον Οδυσσέα ατιμωτική (Μαρωνίτης – Πόλκας: 211).

2.4.3. Ο κόσμος – πολιτισμός της *Ιλιάδας*

Η πολιτική / στρατιωτική οργάνωση των Αχαιών παρουσιάζεται στο δεύτερο απόσπασμα της ραψωδίας Α (54-306), στο οποίο βλέπουμε την ιεραρχία του στρατού των Αχαιών και το συνδεδεμένο με αυτήν σύστημα διαμοιρασμού των λαφύρων. Λείπει όμως μια βασική

σχετική σκηνή, αυτή της ραψωδίας Β με την συνέλευση του στρατού και, όπως είδαμε προηγουμένως, το επεισόδιο με τον Θερσίτη.

Στην πλειονότητα των αποσπασμάτων τα οποία περιέχουν λόγια ή έργα των θνητών πρωταγωνιστών του έπους είναι εμφανές το αξιακό σύστημα των ομηρικών επών· η τιμή, η αιδώς, η υστεροφημία, το δίκαιο, ο ‘ομηρικός ανθρωπισμός’ κ.α. Κυρίαρχη θέση βέβαια λαμβάνουν τα αποσπάσματα των ραψωδιών Α, Ζ, Ι και Ω (Lateiner: 16, Μαρωνίτης – Πόλκας: 189 – 191, 200 - 201). Επιπλέον, αν συμπεριλαμβανόταν στην ανθολόγηση η σκηνή ανάμεσα σε Γλαύκο και Σαρπηδόνα στη Μ (306-328), θα υπήρχε και μια ξεκάθαρη περιγραφή των καθηκόντων της τάξης των ηρώων (Redfield: 129 – 131, Μαρωνίτης – Πόλκας: 186 – 187).

Ο ομηρικός κόσμος στις διάφορες εκφάνσεις του, πολεμικές και ειρηνικές, περιγράφεται ικανοποιητικά στο απόσπασμα με την ασπίδα του Αχιλλέα (ραψ. Σ 478-616), αλλά και μέσα από πολλές από τις εκτεταμένες παρομοιώσεις του κειμένου (Redfield: 239 – 243). Επίσης στις πολεμικές σκηνές υπάρχει ρεαλιστική περιγραφή όπλων και τρόπων μάχης. Η θέση της γυναίκας δίνεται στο απόσπασμα με τον Έκτορα και την Ανδρομάχη Ζ (369-529), στην Τειχοσκοπία Γ (121-244), στα λόγια των Αγαμέμνονα και Αχιλλέα στις Α(54-306) και Ι (225-431) και στους θρήνους στην Ω (678-805) (Redfield: 158-159).

Ο κόσμος των θεών ή αλλιώς η ‘θεολογία της *Ιλιάδας*’ παρουσιάζεται σε αρκετά αποσπάσματα, ιδίως σε όσα σχετίζονται με τη ‘βουλή’ του Δία, αλλά πέρα από αυτά μπορούμε να παρακολουθήσουμε θεούς, όπως ο Απόλλωνας, η Αθηνά, η Αφροδίτη, ο Άρης, να μοιράζονται σε στρατόπεδα και να παρεμβαίνουν άμεσα στις ανθρώπινες υποθέσεις με τη συμμετοχή τους στη μάχη ή την παρέμβαση στη δράση ενός ήρωα, είτε μέσω ενανθρώπισης (η Αθηνά, Χ 247-394), είτε μέσω επιφάνειας (η Αθηνά, Α 54-306). Επίσης δίνονται η σχέση Ήρας με το σύζυγο και το γιο της, τον Ήφαιστο, αλλά και κωμικά στοιχεία από τη ζωή στον Όλυμπο (Α 494-612, Ε 274-430, Ο 1-79) (Lateiner: 21).

2.4.4. Η ποιητική τεχνική του Ομήρου

Κάθε απόσπασμα από την *Ιλιάδα* δίνει τη δυνατότητα να γίνει φανερή η τεχνική του ποιητή Ομήρου, είτε στον τομέα των τεχνικών αφήγησης, είτε στη χρήση των εκφραστικών μέσων. Ακόμη και μια πρόχειρη ανάγνωση αποκαλύπτει αναδρομικές αφηγήσεις, εσωτερικές ή εξωτερικές, ένθετες αφηγήσεις, προοικονομίες, συστολές χρόνου ή επιβραδύνσεις στα επιλεγμένα αποσπάσματα. Επίσης μπορεί να εντοπιστεί άφθονη χρήση απλών ή εκτεταμένων παρομοιώσεων, μεταφορών, επικής ειρωνείας, άστοχων ερωτημάτων, τυπικών λέξεων, φράσεων ή σχημάτων κ.ά.

Αυτό που θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει είναι ότι τα συγκεκριμένα αποσπάσματα προσφέρουν τη δυνατότητα να παρατηρήσει κανείς και άλλα στοιχεία της ποιητικής τεχνικής του Ομήρου, πέρα από αυτά που αναφέρονται στο βιβλίο του εκπαιδευτικού και τα ερμηνευτικά σχόλια του σχολικού βιβλίου. Σημαντικότερο στοιχείο θα μπορούσε να είναι η κυκλική σύνθεση ανάμεσα στις πρώτες και τελευταίες ραψωδίες του έπους, με αποκορύφωμα την Α και Ω. Στις ραψωδίες αυτές βλέπουμε το έπος να ξεκινά με την ικεσία ενός πατέρα (Χρύση) για εξαγορά με λύτρα της κόρης του, η οποία απορρίπτεται και να κλείνει με την ικεσία ενός άλλου πατέρα (Πριάμου) για εξαγορά με λύτρα του νεκρού γιου του η οποία γίνεται δεκτή (Schein: 428, Clark: 7, Lateiner: 18). Συμπερασματικά ο στόχος της 'ενασχόλησης με την ποιητική τέχνη' του Ομήρου επιτυγχάνεται ικανοποιητικά μέσω της επιλογής των συγκεκριμένων αποσπασμάτων.

2.4.5. Η σύγκριση *Ιλιάδας* με *Οδύσεια*

Όσον αφορά στο συγκεκριμένο στόχο του ΑΠΣ, αν και το βιβλίο του εκπαιδευτικού δεν τον έχει συμπεριλάβει στους επιμέρους διδακτικούς στόχους κάθε επιλεγέντος αποσπάσματος, αυτό δεν σημαίνει ότι τα αποσπάσματα αυτά δεν δίνουν τη δυνατότητα να γίνουν συγκρίσεις σε διάφορα θέματα. Αρχικά στο πρώτο απόσπασμα είναι δυνατή η σύγκριση των προοιμιών, το οποίο ζητείται και ως εργασία του σχολικού βιβλίου. Πέρα από αυτό είναι δυνατή η σύγκριση ηρώων, κυρίως του Οδυσσέα και του Αχιλλέα. Συγκεκριμένα θα μπορούσε να μελετηθεί ο Αχιλλέας όπως εμφανίζεται στην *Ιλιάδα* με τον Αχιλλέα της «Νέκυιας», Επίσης θα μπορούσε να επιτευχθεί η σύγκριση του κόσμου των θεών στα δύο

έπη, της πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης, της θέσης της γυναίκας και άλλων πολιτιστικών στοιχείων. Τέλος μπορεί να συγκριθεί το θέμα και η δομή των δύο επών (Μαρωνίτης – Πόλκας: 23 - 28, 185) όπως και άλλα στοιχεία της ποιητικής τέχνης του Ομήρου που βρίσκονται σε αυτά.

2.5. Συμπεράσματα

Όπως αναφέρθηκε στην αρχή της ενότητας, η επιλογή αποσπασμάτων από την *Ιλιάδα* για τη συγγραφή ενός σχολικού εγχειριδίου είναι ένα δύσκολο εγχείρημα, τουλάχιστον ως προς την επιλογή των αποσπασμάτων προς διδασκαλία. Στην παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή η επιλογή αυτή εξετάστηκε σε σχέση με τη συμφωνία της με τους στόχους της διδασκαλίας του μαθήματος της αρχαίας ελληνικής γραμματείας από μετάφραση – Ομηρικά έπη: *Ιλιάδα* για τη Β΄ Γυμνασίου, όπως προβλέπονται στο αντίστοιχο ΑΠΣ.

Το βασικό πρόβλημα που εντοπίστηκε είναι ότι η επιλογή αποσπασμάτων παρουσιάζει αρκετές και σημαντικές ελλείψεις. Μία από τις κυριότερες είναι ότι περιλαμβάνονται αναλογικά λίγες πολεμικές σκηνές σε σχέση με τις διαλογικές (τέσσερις πολεμικές συν δύο για ανάγνωση, δέκα διαλογικές για αναλυτική διδασκαλία). Οι διαλογικές σκηνές στην πλειονότητά τους είναι άκρως απαραίτητες για την παρακολούθηση της πλοκής, αλλά για να υπάρχει μια ισορροπία και να μη χάνεται η αίσθηση ότι η *Ιλιάδα* είναι κατεξοχήν πολεμικό έπος θα έπρεπε να έχουν ανθολογηθεί περισσότερα αποσπάσματα με σκηνές μάχης, είτε συλλογικής είτε αριστείες ή τέλος μονομαχίες, όπως αυτή μεταξύ Μενέλαου και Πάρη. Επίσης, λείπουν αποσπάσματα που παρουσιάζουν ή ολοκληρώνουν την ηθογράφηση αρκετών από τους βασικούς ήρωες του έπους, με αποτέλεσμα οι αναγνώστες – μαθητές να μην έχουν την ευκαιρία να σχηματίσουν μια ολοκληρωμένη εικόνα γι' αυτούς, για το ήθος και τα κίνητρά τους. Αλλά και όσον αφορά στην πλοκή, αν και αυτή αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κριτήρια επιλογής των αποσπασμάτων αυτού του εγχειριδίου, λείπουν αποσπάσματα κρίσιμα για την σε βάθος παρακολούθηση και κατανόηση και της μήνιδος του Αχιλλέα και της 'βουλής' του Δία.

Γενικά, αν και είναι προφανής η προσπάθεια του εγχειριδίου να συμμορφωθεί με τις επιταγές του Αναλυτικού Προγράμματος σχετικά με την επιλογή των αποσπασμάτων, το αποτέλεσμα είναι ένα ελλιπές σε περιεχόμενο ανθολόγιο, το οποίο δεν αποδίδει όπως θα

έπρεπε το πνεύμα του αρχικού πλήρους κειμένου. Υποθέτω πως μία εξήγηση θα μπορούσε να είναι το ότι ακολουθήθηκε η επιταγή του ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ κατά την οποία το μέγεθος του σχολικού εγχειριδίου πρέπει να περιορίζεται στις 150 περίπου σελίδες (ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ 2003, 672). Γι' αυτό παραδόθηκε προς χρήση το συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο με έκταση 167 σελίδων. Γενικότερα, θα λέγαμε ότι η επιλογή της σύνταξης ενός μικρού σε έκταση σχολικού εγχειριδίου, το οποίο ανθολογεί ένα μεγάλο κείμενο όπως αυτό της *Ιλιάδας*, με μοναδικό κριτήριο το γεγονός της δίωρης διδασκαλίας του μαθήματος οδηγεί σε σημαντικές παραλείψεις στο περιεχόμενό του.

Πέρα από το ζήτημα των ελλείψεων, μια άλλη παρατήρηση είναι ότι δεν είναι ευκρινείς οι λόγοι για τους οποίους επιλέχθηκαν τα συγκεκριμένα αποσπάσματα προς ανάγνωση, στα οποία μάλιστα περιλαμβάνονται και σκηνές σημαντικές, τόσο για την πλοκή όσο και για την ηθογράφηση, όπως η αρχή της Π. Γενικά ο λόγος για τον οποίο είναι αναγκαίος αυτός ο διαχωρισμός δεν είναι ευκρινής. Θα μπορούσαν όλα τα αποσπάσματα να παρουσιάζονται με την ίδια επεξεργασία (υποσελίδια σχόλια, ερωτήσεις κλπ.) και κάθε φορά να αποφασίζεται ποια θα διδαχθούν αναλυτικά και ποια θα αναγνωστούν, χωρίς τη δέσμευση που δημιουργεί η τωρινή μορφή τους. Κάτι άλλο που δεν εξηγείται είναι η επιλογή διαφορετικών μεταφράσεων σε δύο από αυτά.

Μια τελευταία παρατήρηση είναι ότι η μελέτη των διδακτικών στόχων στο βιβλίο του εκπαιδευτικού σε σχέση με το περιεχόμενο των επιλεγέντων αποσπασμάτων δείχνει ότι τα αποσπάσματα δίνουν περισσότερες δυνατότητες για επίτευξη των στόχων του ΑΠΣ από αυτές που ορίζονται από τους διδακτικούς στόχους στο βιβλίο του εκπαιδευτικού. Όσον αφορά στην πλοκή και την ποιητική τεχνική, αλλά κυρίως στην ηθογράφηση και τη σύγκριση των επών υπάρχουν περισσότερα στοιχεία από όσα υποδεικνύονται και τα οποία οφείλουν οι διδάσκοντες να τα εντοπίσουν και να τα χρησιμοποιήσουν. Η παρατήρηση αυτή οδηγεί στην υπόθεση ότι οι ελλείψεις του σχολικού εγχειριδίου στο οποίο συμπεριλαμβάνεται και το βιβλίο του εκπαιδευτικού (Καψάλης – Χαραλάμπους: 285) δεν οφείλονται αποκλειστικά στον περιορισμό του μεγέθους αλλά και στην ικανότητα μετουσίωσης του αρχικού κειμένου σε διδακτέα ύλη.

Κεφάλαιο 3

Οι ερωτήσεις του σχολικού εγχειριδίου της *Ιλιάδας*

Όπως στα περισσότερα διδακτικά εγχειρίδια, έτσι και στο εγχειρίδιο της *Ιλιάδας* υπάρχουν ερωτήσεις σχετικές με το κείμενο που περιέχεται σε κάθε ενότητα για αναλυτική διδασκαλία. Η σύνταξη επιτυχημένων ερωτήσεων όσον αφορά στη σχέση τους με τους διδακτικούς στόχους του μαθήματος, αλλά και όσον αφορά στο είδος και τη διατύπωσή τους αποτελεί ένα ζήτημα κρίσιμης σημασίας για την συγγραφή ενός επιτυχημένου διδακτικού εγχειριδίου.

3.1. Η λειτουργία των ερωτήσεων σε ένα σχολικό εγχειρίδιο

Οι ερωτήσεις που περιλαμβάνονται σε ένα σχολικό εγχειρίδιο είναι γραπτές, προκατασκευασμένες και απευθύνονται γενικά στο σύνολο των μαθητών της Β΄ Γυμνασίου που διδάσκονται την *Ιλιάδα* μέσω του συγκεκριμένου σχολικού βιβλίου. Παρόλα αυτά δεν παύουν να είναι ερωτήσεις που χρησιμοποιούνται στα πλαίσια της διδασκαλίας και γι' αυτό επιτελούν συγκεκριμένες παιδαγωγικές λειτουργίες.

Σύμφωνα με τις Προδιαγραφές των Διδακτικών βιβλίων που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα του ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ (2003: 671) τα σχολικά βιβλία που θα συγγραφούν θα πρέπει «να περιλαμβάνουν διδακτικές ασκήσεις που να συμβάλλουν στην κατανόηση των κρίσιμων γνώσεων, στην κατάκτηση βασικών εννοιών και γενικεύσεων που σχετίζονται με αυτές και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων κριτικής σκέψης και κοινωνικής συμπεριφοράς». Συμπληρώνοντας τα παραπάνω μπορούμε να θεωρήσουμε ότι μέσω των ερωτήσεων αυτών οι μαθητές θα πρέπει να μπορούν να ενεργοποιηθούν, να επισημάνουν τα βασικά σημεία κάθε ενότητας και να εμβαθύνουν σε κάποια από αυτά, να αναπτύξουν δεξιότητες όπως

την κατανόηση λογοτεχνικών κειμένων αλλά και την κριτική θεώρησή τους. Θα πρέπει επίσης να μπορούν να ελέγξουν τον βαθμό κατάκτησης της νέας γνώσης κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας των ενοτήτων (Ματσαγγούρας: 290).

Οι ερωτήσεις όμως των σχολικών εγχειριδίων διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία της οργάνωσης-προετοιμασίας της διδασκαλίας καθώς και στη διεξαγωγή της. Από τη στιγμή που το σχολικό εγχειρίδιο πολλές φορές υποκαθιστά και το Αναλυτικό Πρόγραμμα του μαθήματος αλλά και το βιβλίο του εκπαιδευτικού (Καψάλης-Χαραλάμπους: 273), οι ερωτήσεις που περιλαμβάνονται σε αυτό υποδεικνύουν στους διδάσκοντες τους διδακτικούς στόχους κάθε ενότητας, καθώς και σημεία του κειμένου άξια προς διδακτική εκμετάλλευση και συνακόλουθη αξιολόγηση, και πολλές φορές, ανάλογα με το είδος τους, αποτελούν ερέθισμα μιας πιο σύνθετης διδασκαλίας.

3.2. Η σχέση των ερωτήσεων με τους διδακτικούς στόχους του ΑΠΣ

Όλες οι Έρωτήσεις - Θέματα για Συζήτηση ή Εργασία' του σχολικού εγχειριδίου συνδέονται, άλλες περισσότερο και άλλες λιγότερο, με τους διδακτικούς στόχους της *Ιλιάδας* όπως αυτοί διατυπώνονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (88-89). Μάλιστα παρατηρείται το φαινόμενο αρκετές από τις ερωτήσεις να συνδέονται ταυτόχρονα με δύο ή και σε μία περίπτωση τρεις από τους στόχους του ΑΠΣ. Συγκεκριμένα από τις 111 ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου οι 86 συνδέονται με έναν από τους στόχους του ΑΠΣ, οι 24 ερωτήσεις με δύο από τους στόχους του ΑΠΣ και μία ερώτηση με τρεις.

Οι περισσότερες ερωτήσεις σχετίζονται με το στόχο της παρακολούθησης των δύο βασικών αξόνων της πλοκής, της μήνιδος και της βουλής, και των θεμάτων του πολέμου και των ομιλιών. Από τις 86 ερωτήσεις του σχολικού εγχειριδίου που συνδέονται με έναν στόχο, οι 39 σχετίζονται με την πλοκή. Ακολουθούν 19 ερωτήσεις που αναφέρονται στην ποιητική τεχνική του Ομήρου, 17 ερωτήσεις που είναι σχετικές με την μελέτη του κόσμου – πολιτισμού της *Ιλιάδας*, 10 ερωτήσεις σχετικές με το ήθος των ομηρικών ηρώων και τέλος μία ερώτηση που σχετίζεται με τη σύγκριση της *Ιλιάδας* με την *Οδύσσεια*. Από τις 24 ερωτήσεις που σχετίζονται με δύο στόχους, 9 σχετίζονται ταυτόχρονα με την πλοκή και την

ποιητική τεχνική, 4 με την πλοκή και τον κόσμο – πολιτισμό της *Ιλιάδας*, 3 με την πλοκή και το ήθος, 3 ερωτήσεις με την ποιητική τεχνική και τη σύγκριση των δύο επών, 3 με τον κόσμο πολιτισμό και τη σύγκριση των δύο επών, μία ερώτηση με τον κόσμο – πολιτισμό και το ήθος, μία με την πλοκή και την σύγκριση. Τέλος υπάρχει μία ερώτηση που σχετίζεται με 3 στόχους, την πλοκή, τον κόσμο – πολιτισμό της *Ιλιάδας* και το ήθος των ομηρικών ηρώων.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΑΠΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΩΝ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ
ΠΛΟΚΗ	39
ΤΕΧΝΙΚΗ	19
ΚΟΣΜΟΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	17
ΗΘΟΣ	10
ΣΥΓΚΡΙΣΗ	1
ΠΛΟΚΗ + ΚΟΣΜΟΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	4
ΠΛΟΚΗ + ΗΘΟΣ	3
ΠΛΟΚΗ +ΚΟΣΜΟΣ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ + ΗΘΟΣ	1
ΠΛΟΚΗ + ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΙΚΗ	9
ΠΛΟΚΗ + ΣΥΓΚΡΙΣΗ	1
ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΙΚΗ + ΣΥΓΚΡΙΣΗ	3
ΚΟΣΜΟΣ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ + ΣΥΓΚΡΙΣΗ	3
ΚΟΣΜΟΣ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ + ΗΘΟΣ	1

Το συμπέρασμα που εξάγεται από τα στοιχεία αυτά είναι ότι το βασικότερο κριτήριο για την επιλογή των ερωτήσεων του σχολικού εγχειριδίου είναι ότι αυτές θα πρέπει να σχετίζονται πρωταρχικά με την πλοκή του έπους και δευτερευόντως με τον κόσμο – πολιτισμό της *Ιλιάδας* καθώς και την ποιητική τεχνική του Ομήρου.

3.3. Η σχέση των ερωτήσεων με τους διδακτικούς στόχους του βιβλίου του εκπαιδευτικού

Οι διδακτικοί στόχοι του βιβλίου του εκπαιδευτικού αποτελούν την προσπάθεια να εξειδικευθούν και συγκεκριμενοποιηθούν οι διδακτικοί στόχοι του ΑΠΣ, ώστε να συνδέονται άμεσα με τα αποσπάσματα της *Ιλιάδας* στα οποία αναφέρονται. Όπως

αναφέρθηκε προηγουμένως (2.3.1), οι διδακτικοί στόχοι του βιβλίου του εκπαιδευτικού σχετίζονται κυρίως με την πλοκή των αποσπασμάτων, με τον κόσμο – πολιτισμό του έπους, την ποιητική τεχνική του Ομήρου και με το ήθος των ηρώων. Συγκεκριμένα:

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΒΙΒΛΙΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΤΟΧΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΠΛΟΚΗ	39	37,5%
ΚΟΣΜΟΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	33	31,73%
ΤΕΧΝΙΚΗ	20	19,23%
ΗΘΟΣ	12	11,53%

Με βάση τα παραπάνω θα περίμενε κανείς ότι οι ερωτήσεις του σχολικού εγχειριδίου συνδέονται νοηματικά με τους αντίστοιχους στόχους του βιβλίου του εκπαιδευτικού, οι οποίοι με τη σειρά τους συνδέονται με τους αντίστοιχους διδακτικούς στόχους του ΑΠΣ. Από τη σύγκριση όμως της σχέσης των ερωτήσεων του σχολικού εγχειριδίου με τους διδακτικούς στόχους του ΑΠΣ από τη μία με τη σχέση των διδακτικών στόχων του βιβλίου του εκπαιδευτικού με τους διδακτικούς στόχους του ΑΠΣ από την άλλη, προκύπτει το συμπέρασμα ότι ανάμεσα στους διδακτικούς στόχους του βιβλίου του εκπαιδευτικού και τις ερωτήσεις υπάρχει μια σαφής αναντιστοιχία. Συγκεκριμένα οι στόχοι που είναι σχετικοί με τον κόσμο πολιτισμό της *Ιλιάδας* είναι περισσότεροι από τις σχετικές ερωτήσεις, ενώ οι στόχοι που είναι σχετικοί με την ποιητική τεχνική είναι λιγότεροι από τις αντίστοιχες ερωτήσεις.

Το φαινόμενο αυτό της αναντιστοιχίας ανάμεσα σε ερωτήσεις και διδακτικούς στόχους είναι γενικότερο. Από τις 111 ερωτήσεις του σχολικού εγχειριδίου οι 28 δεν αντιστοιχούν σε κάποιον διδακτικό στόχο του βιβλίου του εκπαιδευτικού, αλλά σε ευρύτερους στόχους της διδασκαλίας της *Ιλιάδας*, όπως αναφέρονται στο ΑΠΣ. Συγκεκριμένα 8 από αυτές αναφέρονται σε παράλληλα κείμενα, 3 σε χωρισμό ενοτήτων, 2 είναι διαθεματικές εργασίες, 4 αναφέρονται σε στοιχεία ποιητικής τεχνικής –επική ειρωνεία, κωμικό ύφος, τη συμπάθεια του ποιητή για τον Πάτροκλο και το θαυμαστό. Άλλες 2 ερωτήσεις αναφέρονται στο ήθος του Αχιλλέα και της Ελένης, μια στην ιδανική γυναίκα της ομηρικής εποχής, μία παραπέμπει στην ιστορία του δούρειου ίππου και το ρόλο της Αθηνάς και τέλος 6

ερωτήσεις σχετίζονται με την πλοκή του έπους. Μια ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί η ερώτηση 6 της 14^{ης} ενότητας η οποία ασχολείται με την ερμηνεία του εποπτικού υλικού της ενότητας. Επίσης από τους 104 διδακτικούς στόχους συνολικά στις ενότητες του βιβλίου του καθηγητή οι 30 δεν έχουν αντίστοιχη ερώτηση στο βιβλίο του μαθητή. Ακόμα κι εκεί που φαινομενικά υπάρχει αντιστοίχιση, 39 ερωτήσεις πλοκής και 39 διδακτικοί στόχοι σχετικοί με την πλοκή, στην πραγματικότητα η αντιστοίχιση αυτή δεν είναι πλήρης. Βέβαια δεν είναι δεσμευτικό από κάπου να υπάρχει απόλυτη αντιστοίχιση ανάμεσα σε διδακτικούς στόχους και ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου, αλλά η συγκεκριμένη απόκλιση είναι ποσοτικά σημαντική, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται ερωτήματα σχετικά με το λόγο για τον οποίο συμβαίνει.

Οι απαντήσεις μπορεί να είναι ποικίλες: μπορεί κάποιοι στόχοι να μην είναι γνωστικοί και γι' αυτό να μην μπορούν να γραφτούν ερωτήσεις που να αντιστοιχούν σε αυτούς. Μπορεί κάποιες ερωτήσεις να προστέθηκαν εκ των υστέρων και γι' αυτό να μην υπάρχουν οι αντίστοιχοι στόχοι. Όπως και να έχει η αναντιστοιχία αυτή δίνει την εικόνα μιας ανεπαρκούς συσχέτισης διδακτικών στόχων και ερωτήσεων του σχολικού βιβλίου. Επίσης δεν συμβάλλει στην ολοκληρωμένη επίτευξη των διδακτικών στόχων, τουλάχιστον στο βαθμό που αφορά στις ερωτήσεις, γιατί υπάρχουν ιδιαίτερος σημαντικοί στόχοι οι οποίοι δεν 'μεταφράζονται' σε αντίστοιχες ερωτήσεις. Ορισμένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι παρακάτω στόχοι:

Ενότητα 2: Να κατανοήσουν με ποιο τρόπο συνδέεται το επεισόδιο του Χρύση και ο θεόσταλτος λοιμός με τη φιλονικία Αγαμέμνονα – Αχιλλέα και με το κεντρικό θέμα του έπους, την μήνιν του Αχιλλέα.

Ενότητα 7: Να γνωρίσουν και να κατανοήσουν το βασικό επικό θέμα της 'συζυγικής ομιλίας', μέσα από το χαρακτηριστικότερο ιλιαδικό δείγμα της, και να διαπιστώσουν την αξία της και το ρόλο της σε σχέση με την εξέλιξη της πλοκής.

Ενότητα 11: Να διαπιστώσουν την ύβρη του Έκτορα, ώστε ο επικείμενος θάνατός του να είναι δικαιολογημένος με βάση την ομηρική ηθική.

3.4. Η κατανομή των ερωτήσεων ανά ενότητα

Όπως είδαμε προηγουμένως, σε 16 ενότητες με αποσπάσματα από την *Ιλιάδα* για αναλυτική διδασκαλία υπάρχουν 111 ερωτήσεις. Αυτό σημαίνει ότι αναλογούν περίπου 7 ερωτήσεις ανά ενότητα. Στην πράξη όμως η κατανομή έχει ως εξής: 7 ερωτήσεις υπάρχουν σε 4 μόνο ενότητες, 6 ερωτήσεις σε 6 ενότητες, 8 ερωτήσεις σε 3 ενότητες, 10 ερωτήσεις σε 1 ενότητα, 9 ερωτήσεις σε 1 ενότητα και 5 ερωτήσεις σε 1 ενότητα. Ο αριθμός των ερωτήσεων ανά ενότητα δεν είναι μεγάλος, ιδιαίτερα αν ληφθεί υπόψη ότι πρέπει να καλυφθούν 5 διαφορετικοί στόχοι – θεματικές ενότητες (πλοκή, κόσμος-πολιτισμός, ποιητική τεχνική, ήθος και σύγκριση επών).

3.5. Η σχέση των ερωτήσεων με το περιεχόμενο των αποσπασμάτων

Οι ερωτήσεις που αναφέρονται στο κείμενο κάθε ενότητας οφείλουν να σχετίζονται άμεσα με το περιεχόμενο του κειμένου στους βασικότερους άξονές του, όπως αυτοί ορίζονται και από το ΑΠΣ. Δηλαδή να σχετίζονται με την πλοκή των αποσπασμάτων, τον κόσμο – πολιτισμό της *Ιλιάδας*, το ήθος των ομηρικών ηρώων, την ποιητική τεχνική του Ομήρου καθώς και τη σύνδεση των επών της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας*.

3.5.1. Πλοκή

Ποσοτική μέτρηση

Οι μισές ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου αναφέρονται -εξ ολοκλήρου ή εν μέρει- στην πλοκή της *Ιλιάδας* (56 στις 111). Το γεγονός αυτό, αν και δείχνει τη βαρύτητα που δίνεται στην πλοκή, από μόνο του δεν εξασφαλίζει ότι καλύπτονται όλα τα θέματα της πλοκής. Επίσης δεν εξασφαλίζεται ότι οι ερωτήσεις που έχουν επιλεγεί είναι οι πλέον κατάλληλες για να συντελέσουν στην κατανόηση των βαθύτερων σχέσεων των βασικών αξόνων της πλοκής, όπως αυτοί τίθενται από το ΑΠΣ, (μήνις, βουλή, πόλεμος, ομιλίες). Ο παρακάτω πίνακας δείχνει την κατανομή των ερωτήσεων πλοκής ανά ενότητα:

ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΛΟΚΗΣ ΕΞ ΟΛΟΚΛΗΡΟΥ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΛΟΚΗΣ ΣΥΝΔΥΑΣΤΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
1	2	-	2
2	1	-	1
3	1	-	1
4	2	3	5
5	1	-	1
6	2	2	4
7	3	1	4
8	4	-	4
9	4	2	6
10	3	-	3
11	4	1	5
12	3	-	1
13	4	1	3
14	3	3	6
15	6	-	6
16	2	2	4
ΣΥΝΟΛΟ	42	14	56

Σύμφωνα με την αναλογία του συνόλου των ερωτήσεων πλοκής σε σχέση με το σύνολο των ενοτήτων (56/16) θα έπρεπε να υπάρχουν 3 με 4 ερωτήσεις πλοκής ανά ενότητα. Στην πραγματικότητα αυτό συμβαίνει μόνο σε 6 από τις 16 ενότητες. Σε πέντε ενότητες ο αριθμός είναι μικρότερος ενώ σε άλλες 5 μεγαλύτερος. Μάλιστα ο αριθμός των ερωτήσεων πλοκής είναι σημαντικά μεγαλύτερος στο δεύτερο μισό των ενοτήτων (εν. 1-8: 22, εν. 9-16: 34).

Ποιοτική ανάλυση ανά ενότητα

Η ποσοτική ανάλυση δίνει κάποια στοιχεία σχετικά με τις ερωτήσεις πλοκής, όπως την ποσότητα, τη συχνότητα και την κατανομή, αλλά τα στοιχεία αυτά δεν μπορούν από μόνα τους να δείξουν αν μέσω των συγκεκριμένων ερωτήσεων μπορούν να επιτευχθούν οι

στόχοι του ΑΠΣ. Μία ποιοτική ανάλυση ανά ενότητα μπορεί να συμβάλλει ώστε να εξαχθούν πιο συγκεκριμένα συμπεράσματα.

Ενότητα 1: Α 1-53: Το προοίμιο – Η ικεσία του Χρύση.

Οι ερωτήσεις πλοκής που περιλαμβάνονται αναφέρονται στο θέμα, το χρόνο των γεγονότων της *Ιλιάδας* και στους ήρωες του αποσπάσματος και το ρόλο τους. Λείπουν πιο συγκεκριμένες ερωτήσεις όπως:

- Ποιες πληροφορίες για το θέμα της *Ιλιάδας* μας δίνει το προοίμιο;
- Ποιους προσέβαλε ο Αγαμέμνονας με την άρνησή του να δώσει τη Χρυσίδα;
- Ποια τιμωρία επέβαλε ο Απόλλωνας και γιατί κατά τη γνώμη σας πλήττει όλους τους Αχαιούς;

Ενότητα 2: Α 54-306: Συνέλευση των Αχαιών. Η σύγκρουση του Αχιλλέα με τον Αγαμέμνονα

Η ενότητα 2, μια από τις βασικότερες ενότητες του έπους όσον αφορά το θέμα της μήνιδος δεν περιέχει ούτε μια ερώτηση σχετική. Η μόνη ερώτηση πλοκής είναι η επισήμανση των τρόπων κατευνασμού των πνευμάτων από τον Νέστορα. Η παράλειψη αυτή είναι ιδιαιτέρως σημαντική και αδικαιολόγητη. Χρειάζονται οπωσδήποτε ερωτήσεις που θα βοηθήσουν τους μαθητές να κατανοήσουν τους λόγους της διαμάχης ανάμεσα στον Αχιλλέα και τον Αγαμέμνονα, αλλά και ερωτήσεις που θα τους ωθήσουν να κρίνουν τις αποφάσεις και των δύο. Θα μπορούσαν να δοθούν ερωτήσεις παρόμοιες με κάποιες από τις παρακάτω:

- α) Για ποιον λόγο συγκαλεί ο Αχιλλέας τη συνέλευση του στρατού; β) Αφού εκθέτει το πρόβλημα, ποια λύση προτείνει;
- α) Ποια είναι η αιτία του λοιμού σύμφωνα με τον μάντη Κάλχα; β) Ποια είναι η αντίδραση του Αγαμέμνονα;
- α) Για ποιο λόγο δεν μπορεί να πάρει άλλο λάφυρο τώρα ο Αγαμέμνονας; β) Γιατί ο Αχιλλέας αρνείται να του παραχωρήσει το δικό του, τη Βρυσίδα;
- α) Τι απειλεί να κάνει ο Αχιλλέας, αν τυχόν ο Αγαμέμνονας του πάρει το λάφυρο; β) Πώς αντιδρά ο Αγαμέμνονας;
- α) Ποιο δίλημμα αντιμετωπίζει ο Αχιλλέας μετά την απόφαση του Αγαμέμνονα να του πάρει τη Βρυσίδα; β) Ποια απόφαση παίρνει τελικά; Ποιος συμβάλλει στην απόφασή του αυτή και με ποιον τρόπο; γ) Με ποια λόγια του Αχιλλέα γίνεται φανερό ότι η απόφασή του είναι αμετάκλητη;

- α) Για ποιο λόγο θύμωσε τόσο πολύ ο Αχιλλέας ώστε να αποχωρήσει από τη μάχη; β) Πιστεύετε ότι έχει δίκιο; γ) Ποιες νομίζετε ότι θα είναι οι συνέπειες αυτής της απόφασης; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
- Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι ο Αγαμέμνωνας πήρε τελικά τη Βρυσίδα; Το είχε αποφασίσει από την αρχή; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

Ενότητα 3: A 350-431α: Η συνάντηση Αχιλλέα – Θέτιδας

Η ενότητα περιέχει μόνο μία ερώτηση πλοκής αλλά με 5 υποερωτήματα, έτσι ώστε να καλύπτονται τα βασικά θέματα. Μία ίσως ερώτηση που θα μπορούσε να προστεθεί είναι η δικαιολόγηση της πικρίας του Αχιλλέα απέναντι σε όλους τους Αχαιούς (στ.411).

Ενότητα 4: A 494-612: Σκηνές από τον Όλυμπο

Μπορεί η ενότητα να περιέχει 5 ερωτήσεις πλοκής, αλλά μόνο οι 2 και 3 ασχολούνται ξεκάθαρα και εξ ολοκλήρου με αυτήν (υπόσχεση Δία στη Θέτιδα, σύγκριση σύγκρουσης Αχιλλέα-Αγαμέμνονα με Δία-Ήρας). Η ερώτηση 6, η οποία αναφέρεται σε μια άλλη εκδοχή του μύθου για τις σχέσεις Δία - Θέτιδας, δεν είναι πρωταρχικής σημασίας. Καλύτερα να περιέχονταν ερωτήσεις που να συνδέουν πιο ξεκάθαρα τη μήνιδα με τη βουλή και που να εξηγούν την αρνητική αντίδραση της Ήρας (τι φοβάται;).

Ενότητα 5: Γ 121-244: Η τειχοσκοπία

Η ενότητα περιέχει μόνο μία ερώτηση πλοκής σχετική με την παρουσία της Ελένης στα τείχη. Λείπει ερώτηση για το πιο σημαντικό θέμα της πλοκής της ενότητας, σύμφωνα και με το διδακτικό στόχο 4 του βιβλίου του εκπαιδευτικού.

Προτεινόμενη ερώτηση:

Ο Πρίαμος ζητά από την Ελένη πληροφορίες για την ταυτότητα των κυριότερων Αχαιών βασιλιάδων, όπως τους παρατηρούν πάνω από τα τείχη της Τροίας (τειχοσκοπία).

Για ποιο λόγο συμβαίνει αυτό, ενώ βρισκόμαστε στο δέκατο έτος του πολέμου και λογικά ο Πρίαμος τους γνωρίζει ήδη;

Ενότητα 6: E 274-430: Ο Διομήδης σκοτώνει τον Πάνδαρο και τραυματίζει την Αφροδίτη

Εδώ βρίσκουμε ερωτήσεις σχετικές με το θέμα του πολέμου (αριστεία, κανόνες ομηρικής μάχης)

Ενότητα 7: Z 369-529: Ο Έκτορας στην Τροία

Σε αυτή την ενότητα υπάρχει ερώτηση με υποερωτήματα σχετικά με τις αλληλοαντικρουόμενες προβλέψεις του Έκτορα για το τέλος του πολέμου και μία για τις διαρκείς αναφορές στον πόλεμο στη διάρκεια αυτής της μικρής ανάπαυλας. Λείπει

ερώτηση σχετική με το θέμα της συζυγικής ομιλίας και το ρόλο της στην πλοκή. Επίσης μια χρήσιμη ερώτηση αφορά στο σκοπό του λόγου της Ανδρομάχης προς τον Έκτορα και στα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί.

Προτεινόμενη ερώτηση

Στο απόσπασμα αυτό παρακολουθούμε ένα από τα πιο χαρακτηριστικά δείγματα συζυγικής ομιλίας.

Όταν ολοκληρωθεί η ομιλία Έκτορα-Ανδρομάχης, ποιες πληροφορίες θα έχουμε αποκτήσει α) για τη σχέση των δύο συζύγων και β) για το ρόλο που θα διαδραματίσει ο Έκτορας στην εξέλιξη της *Ιλιάδας*;

Ενότητα 8: Η 206-315: Μονομαχία Αίαντα και Έκτορα

Στην πλοκή αναφέρονται 4 ερωτήσεις με τις 3 πρώτες να ασχολούνται με το πρώτο μέρος της μονομαχίας, τον 'αγώνα λόγων'. Καλό θα ήταν αυτές κάπως να συμπτύσσονταν και να προστεθεί μία σχετική με το τυπικό, τα στάδια της μονομαχίας. Θα μπορούσε επίσης να δοθεί η πρώτη Διαθεματική δραστηριότητα διορθωμένη (χωρίς την αναφορά στη μονομαχία Μενέλαου-Πάρη, αφού το απόσπασμα με τη μονομαχία αυτή δεν περιλαμβάνεται τελικά στο σχολικό εγχειρίδιο).

Ενότητα 9: Ι 225-431: Ο λόγος του Οδυσσέα και ο αντίλογος του Αχιλλέα

Στην ενότητα αυτή υπάρχουν 5 ερωτήσεις που ασχολούνται εξ ολοκλήρου ή συνδυαστικά με την πλοκή. Όμως οι ερωτήσεις 5 και 6 είναι παρόμοιες αφού ασχολούνται με το κατά πόσον είναι αμετακίνητος ο Αχιλλέας, ενώ οι ερωτήσεις 1 και 9 παραπλήσιες αφού ασχολούνται με τη δομή και τα επιχειρήματα του λόγου του Οδυσσέα. Χρειάζονται ερωτήσεις που να ερευνούν την κατάσταση στο στρατόπεδο των Αχαιών, τους λόγους της αλλαγής στάσης του Αγαμέμνονα και τους λόγους της άρνησης του Αχιλλέα.

Προτεινόμενες ερωτήσεις

- α) Για ποιο λόγο άλλαξε στάση ο Αγαμέμνονας απέναντι στον Αχιλλέα; β) Με ποιον τρόπο προσπαθεί να τον πείσει να επιστρέψει στη μάχη;
- Γιατί ο Αχιλλέας επιμένει να αρνείται να επιστρέψει στη μάχη, ενώ φαίνεται ότι η επιθυμία του να του αποδοθούν τιμές μετά από την ήττα των Αχαιών εκπληρώνεται;

Ενότητα 10: Ο 1-79: Η αφύπνιση του Δία πάνω στην Ίδη επαναφέρει το μύθο στην κοίτη του

Υπάρχουν ερωτήσεις σχετικά με την κατάσταση στο πεδίο της μάχης και το ρόλο των θεών, καθώς και τη σύνδεση μήνιδος Αχιλλέα – βουλής Δία. Η ερώτηση 5, η σχετική με τον όρκο της Ήρας, δεν είναι εμφανές ποιο στόχο εξυπηρετεί.

Ενότητα 11: Π 684-867: Το κύκνειο άσμα και ο θάνατος του Πάτροκλου

Βλέπουμε 4 ερωτήσεις σχετικές με την πλοκή. Όμως οι 4 και 6 είναι παραπλήσιες αφού ασχολούνται με το ρόλο του Απόλλωνα στο θάνατο του Πάτροκλου. Επίσης η ερώτηση 2 σχετικά με τη μάχη για το νεκρό Κεβριόνη δεν είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, ιδιαίτερα όταν λείπουν ερωτήσεις σχετικά με τη σύνδεση του θανάτου του Πάτροκλου με τη μήνιδα του Αχιλλέα και τη βουλή του Δία.

Προτεινόμενες ερωτήσεις

- Ποια είναι η σχέση του θανάτου του Πάτροκλου με τη βουλή του Δία, όπως αυτή διατυπώνεται στην Ο;
- Κατά πόσο θεωρείτε ότι ευθύνεται ο Αχιλλέας για το θάνατο του Πάτροκλου;
- Ποια πιστεύετε ότι θα είναι η αντίδραση του Αχιλλέα όταν θα πληροφορηθεί το θάνατο του Πάτροκλου από τον Έκτορα;

Ενότητα 12: Σ 478-616: Ο Ήφαιστος κατασκευάζει την πανοπλία του Αχιλλέα – Περιγραφή της ασπίδας

Υπάρχει μία ερώτηση που σχετίζεται με το θέμα του πολέμου, ομοιότητες ανάμεσα σε σκηνή πολέμου από ασπίδα και στον ομηρικό πόλεμο. Δεν είναι ιδιαίτερος επιτυχημένη ερώτηση, καθώς οι περισσότερες ομοιότητες βρίσκονται σε αποσπάσματα εκτός ύλης.

Ενότητα 13: Τ 1-152: Η συμφιλίωση του Αχιλλέα με τον Αγαμέμνονα

Περιέχονται 3 ερωτήσεις πλοκής σχετικά με τις ενέργειες του Αχιλλέα, τα λόγια του Αγαμέμνονα και τις διαφορές του σε σχέση με την ραψ. Α. Λείπουν ερωτήσεις σχετικά με το περιεχόμενο των λόγων του Αχιλλέα και την αντιμετώπιση των δώρων του Αγαμέμνονα.

Ενότητα 14: Χ 247-394: Η μονομαχία Έκτορα και Αχιλλέα

Υπάρχει ερώτηση σχετικά με το περιεχόμενο του 'αγώνα λόγων' και ερώτηση που συνδέει τους θανάτους Πάτροκλου-Έκτορα-Αχιλλέα. Οι ερωτήσεις σχετικά με τους 'Τρώες' του Καβάφη και τα θέματα των εικόνων της ενότητας σε κάποιο βαθμό μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκουν στην πλοκή.

Ενότητα 15: Ω 468-677: Η συνάντηση Πρίαμου και Αχιλλέα

Περιέχονται 6 ερωτήσεις σχετικές με την πλοκή. Υπάρχει ερώτηση για την προσπάθεια του Πρίαμου να πείσει τον Αχιλλέα να του δώσει τον Έκτορα, μία που ζητά να κριθεί αυτή η ενέργεια βάσει της επικινδυνότητάς της, ερώτηση για τις συνέπειες του πολέμου, άλλη για τη συμφιλιωτική στάση του Αχιλλέα και 2 σχετικές με το μυθολογικό παράδειγμα της Νιόβης, οι οποίες δεν είναι ιδιαίτερα χρήσιμες, αφού από τη μία επαναλαμβάνονται και από την άλλη δεν σχετίζονται με κάποιον από τους διδακτικούς στόχους του βιβλίου του καθηγητή.

Ενότητα 16: Ω 678-805: Ο θρήνος για τον Έκτορα

Υπάρχουν 4 ερωτήσεις πλοκής που καλύπτουν το 'νόστο' του Έκτορα, τη σύνδεση του θανάτου του με την πτώση της Τροίας, τη σημασία των θρήνων για τον Έκτορα. Θα μπορούσε να υπάρχει και μια ερώτηση όπως η εξής:

- Γιατί πιστεύετε ότι ένα έπος με θέμα τη μήνιδα του Αχιλλέα τελειώνει με τη σκηνή της ταφής του Έκτορα;

Συμπεράσματα

Το βασικότερο πρόβλημα που παρουσιάζεται στις ερωτήσεις πλοκής είναι οι σοβαρές ελλείψεις σχετικά με το περιεχόμενο σε συνδυασμό με την άνιση κατανομή τους ανά ενότητα. Μία από τις σοβαρότερες ελλείψεις που διαπιστώθηκε είναι η απουσία ερωτήσεων σχετικών με τα αίτια ενεργειών, τις συνέπειες αποφάσεων, τη σχέση μήνιδος-βουλής και τις συνέπειές της στην εξέλιξη των γεγονότων. Όσον αφορά στην άνιση κατανομή ανάμεσα στις ενότητες 1-8 και 9-16 η μελέτη των ερωτήσεων δεν έδειξε κάποια λογική εξήγηση του φαινομένου. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι ερωτήσεις πλοκής δεν συμβάλλουν ιδιαίτερα στην κατανόηση των βασικών αξόνων και θεμάτων της πλοκής. Βέβαια τα θέματα της πλοκής τα οποία χρειάζεται να περιληφθούν στις ερωτήσεις είναι όντως πολλά στον αριθμό. Ακόμη και αν περιληφθούν 4 με 5 ερωτήσεις πλοκής ανά ενότητα, πάλι σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να διαπιστωθούν ελλείψεις. Άρα το ζητούμενο δεν είναι απλά η ποσοτική διόρθωση του προβλήματος. Πρέπει να συνδυαστεί με πιο προσεκτική επιλογή των ερωτήσεων ώστε αφενός να καλύπτεται μια πιο ευρεία γκάμα θεμάτων, έχοντας πάντα κατά νου τους στόχους του ΑΠΣ, και αφετέρου να αποφεύγονται οι επαναλήψεις ή επικαλύψεις.

3.5.2. Κόσμος – πολιτισμός της *Ιλιάδας*

Ποσοτική μέτρηση

Οι ερωτήσεις που αναφέρονται στη μελέτη του κόσμου – πολιτισμού της *Ιλιάδας* είναι συνολικά 26. Άρα αντιστοιχούν κάτι λιγότερο από δύο ερωτήσεις ανά ενότητα. Όντως η πλειονότητα των ενοτήτων (11 ενότητες) περιέχει μία ή δύο ερωτήσεις ή υποερωτήματα σχετικά με τον κόσμο – πολιτισμό της *Ιλιάδας*. Δύο ενότητες δεν περιλαμβάνουν καμία σχετική ερώτηση, ενώ 3 ενότητες περιλαμβάνουν 3 με 4 ερωτήσεις. Η κατανομή αυτή είναι ποσοτικά ικανοποιητική, γιατί οι παρεκκλίσεις δεν είναι μεγάλες και σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να οφείλονται σε ιδιαιτερότητες των αποσπασμάτων. Για παράδειγμα στην ενότητα 12 (Σ 478-616) 'η ασπίδα του Αχιλλέα' υπάρχουν 4 ερωτήσεις σχετικές με τον πολιτισμό.

Ποιοτική ανάλυση ανά ενότητα

Ενότητα 1: Δεν υπάρχει καμία σχετική ερώτηση, ενώ υπάρχουν θέματα για τον κόσμο-πολιτισμό της *Ιλιάδας*. Συγκεκριμένα θα μπορούσαν να υπάρχουν ερωτήσεις σχετικές με την ικεσία και την αντιμετώπιση του ικέτη, τη θέση και αντιμετώπιση των ιερέων, όπως και για τα λύτρα και την εξαγορά αιχμαλώτων.

Ενότητα 2: Υπάρχουν 3 σχετικές ερωτήσεις (2, 3, 4). Από αυτές η 2 ασχολείται με το χαρακτηρισμό της ιδανικής γυναίκας. Είναι όμως ήσσονος σημασίας και δεν υπάρχει διατυπωμένος αντίστοιχος στόχος. Η ερώτηση 3, η σχετική με την 'τιμή', είναι διατυπωμένη ως διαθεματική εργασία και γι' αυτό θα έπρεπε να τοποθετηθεί αναλόγως. Σε αυτή την περίπτωση θα έπρεπε να γραφτεί ερώτηση σχετική με την τιμή που να αναφέρεται μόνο στο περιεχόμενο του συγκεκριμένου αποσπάσματος. Η 4 αναφέρεται στους τρόπους εμφάνισης των θεών στους θνητούς. Επίσης μπορούν να περιληφθούν ερωτήσεις σχετικά με τα αίτια των πολέμων στην ομηρική εποχή, τον τρόπο κατανομής των λαφύρων και τη σχέση ανταπόδοσης μεταξύ θνητών και θεών.

Ενότητα 3: Υπάρχουν 2 σχετικές ερωτήσεις. Η ερώτηση 3 ουσιαστικά επαναλαμβάνει ερώτηση της ενότητας 2 σχετικά με την τιμή και η 4 αναφέρεται σε στοιχεία ανθρωπομορφισμού της Θέτιδας.

Ενότητα 4: Υπάρχουν 2 ερωτήσεις που αναφέρονται στη θεολογία της *Ιλιάδας* (ανθρωπομορφισμός, σχέσεις μεταξύ θεών).

Ενότητα 5: Υπάρχει μία ερώτηση διατυπωμένη ως διαθεματική εργασία και αναφέρεται στους κανόνες σεμνότητας και στη θέση της γυναίκας την ομηρική εποχή και σήμερα.

Ενότητα 6: Εδώ βρίσκουμε μία ερώτηση σχετικά με το σχήμα 'ύβρις-νέμεσις-τίσις' σχετικά με τη δράση του Διομήδη. Λείπει μια ερώτηση σχετικά με τα χαρακτηριστικά των θεών που είναι θεϊκές ιδιότητες και τα στοιχεία ανθρωπομορφισμού.

Ενότητα 7: Υπάρχει μία ερώτηση σχετικά με την τύχη του άμαχου πληθυσμού κατά τον πόλεμο, αλλά παρατηρείται μια σημαντική έλλειψη. Λείπει ερώτηση σχετική με τον διδακτικό στόχο 6 του βιβλίου του καθηγητή, δηλαδή για τις αξίες, τον ηρωικό κώδικα τιμής του Έκτορα.

Ενότητα 8: Υπάρχει μία ερώτηση σχετική με την ανταλλαγή δώρων στο τέλος μιας μονομαχίας, το οποίο χαρακτηρίζεται στοιχείο του ομηρικού ανθρωπισμού.

Ενότητα 9: Η ερώτηση 2 είναι σχετική στο βαθμό που χρειάζονται οι γνώσεις για τον κώδικα τιμής και ικανοποίησης προσβολής ώστε να απαντηθεί η ερώτηση. Επίσης στην ερώτηση 9 το πρώτο σκέλος σχετικά με τις αξίες του Αχιλλέα είναι σχετικό με τον πολιτισμό της *Ιλιάδας*.

Ενότητα 10: Η ερώτηση 2 είναι ερώτηση σχετική με τη θεολογία, αφού αναφέρεται σε έναν μύθο από τη ζωή των θεών και παρουσιάζει τις σχέσεις εξουσίας στην κοινωνία των θεών.

Ενότητα 11: Υπάρχουν δύο ερωτήσεις η 3 που ασχολείται με το ρόλο του Απόλλωνα στην ενότητα και η 8 που είναι σχετική στο σημείο όπου πάλι ασχολείται με το ρόλο του Απόλλωνα στο θάνατο του Πάτροκλου. Λείπουν ερωτήσεις σχετικές με την ύβρη του Πάτροκλου και του Έκτορα, την ευθύνη των ηρώων για τις αποφάσεις και τις ενέργειές τους καθώς και για τις δοξασίες τις σχετικές με το θάνατο.

Ενότητα 12: Λόγω του θέματος (ασπίδα του Αχιλλέα) υπάρχουν 4 σχετικές ερωτήσεις. Υπάρχει ερώτηση για την τεχνική της μεταλλουργίας, για τη θέση των αιδών, για τον 'πολιτισμένο άνθρωπο' στο επίκεντρο των σκηνών της ασπίδας και σύγκριση ανάμεσα στην ασπίδα και του μαντήλι του Κρυστάλλη.

Ενότητα 13: Υπάρχει μια ερώτηση σχετική με την Άτη και τις Λιτές, ενώ λείπει μια ερώτηση σχετική με τη συνέλευση του στρατού.

Ενότητα 14: Δεν υπάρχουν σχετικές ερωτήσεις, ενώ θα μπορούσαν να υπάρχουν ερωτήσεις που να αναφέρονται στις αντιλήψεις για το θάνατο, την υστεροφημία, την ταφή και την εξαγορά του νεκρού.

Ενότητα 15: Υπάρχει μία ερώτηση σχετική με τη ‘δόξα’ του Αχιλλέα κατά την απόδοση των πρώτων νεκρικών τιμών στον Έκτορα. Λείπει ερώτηση σχετική με τον ‘ομηρικό ανθρωπισμό’, όπως εκδηλώνεται σε αυτή την ενότητα.

Ενότητα 16: Υπάρχουν ερωτήσεις σχετικές με την ταφή, την τυπική μορφή του θρήνου καθώς και σύγκρισης των κηδειών Έκτορα-Αχιλλέα.

Συμπεράσματα

Η κατανομή των δύο ερωτήσεων ανά ενότητα είναι ικανοποιητική και θα μπορούσε σε μεγάλο βαθμό να καλύψει τα περισσότερα από τα βασικά θέματα της μελέτης του κόσμου-πολιτισμού της *Ιλιάδας*. Το πρόβλημα εδώ εντοπίζεται στο ότι παρουσιάζονται ελλείψεις σε συγκεκριμένα θέματα τα οποία αφορούν κυρίως τις αξίες του ομηρικού κόσμου, αλλά σε αντιλήψεις για τους θεούς, το θάνατο, τη μοίρα και την ευθύνη των ηρώων για τις αποφάσεις τους.

3.5.3. Η ποιητική τεχνική του Ομήρου

Ποσοτική μέτρηση

Οι ερωτήσεις που σχετίζονται με την ποιητική τεχνική του Ομήρου είναι 33. Από αυτές 19 είναι εξ ολοκλήρου ερωτήσεις τεχνικής, ενώ οι 14 συνδυάζουν την τεχνική με κάποιον άλλο στόχο. Με βάση το γεγονός ότι οι ερωτήσεις αυτές είναι 33, θα έπρεπε να υπάρχουν 2 ερωτήσεις ποιητικής τεχνικής ανά ενότητα. Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζεται η κατανομή ερωτήσεων ποιητικής τεχνικής ανά ενότητα:

ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΕΞ ΟΛΟΚΛΗΡΟΥ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΣΥΝΔΥΑΣΤΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
1	3	1	4
2	3	1	4
3	2	-	2
4	-	2	2
5	2	1	3
6	2	2	4

7	3	1	4
8	1	-	1
9	-	1	1
10	-	-	0
11	1	1	2
12	1	-	1
13	1	-	1
14	-	3	3
15	-	-	0
16	1	-	1
ΣΥΝΟΛΟ	20	13	33

Αυτό που συμβαίνει όμως είναι ότι μόνο 3 από τις 16 ενότητες έχουν 2 ερωτήσεις σχετικές με την ποιητική τεχνική του Ομήρου, ενώ 5 ενότητες έχουν 4 ερωτήσεις και μία έχει 3 ερωτήσεις. Από την άλλη, άλλες 5 ενότητες έχουν μόνο μία ερώτηση, ενώ 2 ενότητες δεν έχουν καμία. Ενδιαφέρον είναι επίσης το γεγονός ότι οι ερωτήσεις και τα υποερωτήματα ποιητικής τεχνικής συσσωρεύονται στο πρώτο μισό του σχολικού βιβλίου (ενοτ. 1-8: 24 ερωτήματα), ενώ στο δεύτερο μισό οι ερωτήσεις αυτού του περιεχομένου είναι εμφανώς λιγότερες (ενοτ. 9-16: 9 ερωτήματα). Κάτι ανάλογο βέβαια παρατηρείται και στους διδακτικούς στόχους των ενοτήτων· στις ενότητες 1-8 υπάρχουν 12 στόχοι σχετικοί με την ποιητική τεχνική, ενώ στις ενότητες 9-16 υπάρχουν 5 στόχοι.

Μία εξήγηση που μπορεί να δοθεί είναι ότι θεωρήθηκε από τη συγγραφέα ότι οι τελευταίες ενότητες δεν παρουσιάζουν αρκετά ενδιαφέροντα στοιχεία από πλευράς ποιητικής τεχνικής. Όπως θα φανεί στην ποιοτική ανάλυση, αυτό εν μέρει ισχύει, αλλά σε καμία περίπτωση στο βαθμό που αφήνει να εννοηθεί η συγκεκριμένη κατανομή των ερωτήσεων.

Ποιοτική ανάλυση ανά ενότητα

Ενότητα 1: Υπάρχουν 4 ερωτήσεις σχετικές με την ποιητική τεχνική. Αναφέρονται σε στοιχεία προοικονομίας, στο τυπικό της προσευχής, στο νόμο των τριών και στη σύγκριση προοιμίων. Οι ερωτήσεις είναι πολλές, ίσως η ερώτηση για το νόμο των τριών να μην είναι τόσο απαραίτητη όσο οι υπόλοιπες ή όσο μία ερώτηση σχετική με τα σχήματα λόγου τα

οποία αποδίδουν το θυμό του Απόλλωνα, η οποία λείπει. Επίσης συγκριτική ερώτηση για τις προσευχές υπάρχει στην ενότητα 3.

Ενότητα 2: Και πάλι υπάρχουν 4 ερωτήσεις, μία για επιβράδυνση, μία για προοικονομία και δύο για το σχήμα του αδυνάτου. Η μία θα έπρεπε να παραλειφθεί. Θέματα στα οποία δεν αναφέρονται οι ερωτήσεις είναι η 'επική άνεση' στα λόγια του Νέστορα και τα σχήματα λόγου που αποδίδουν τα συναισθήματα των ηρώων.

Ενότητα 3: Υπάρχουν 2 ερωτήσεις, η μία για την προοικονομία και επιβράδυνση και η άλλη για τη σύγκριση προσευχών. Λείπει το θέμα του ρόλου της επανάληψης (αφήγηση της διαμάχης από την οπτική γωνία του Αχιλλέα).

Ενότητα 4: Εδώ, όπως και σε επόμενες ενότητες, συναντάται ερώτηση χωρισμού ενοτήτων. Η ερώτηση αυτή θεωρείται συνδυασμός πλοκής και ποιητικής τεχνικής, αφού ζητείται η δομή ενός κειμένου με κριτήρια που πολλές φορές ανήκουν και στην πλοκή. Για τις ερωτήσεις αυτού του είδους δεν υπάρχουν αντίστοιχοι στόχοι στο βιβλίο του εκπαιδευτικού, όμως υπάρχει σαφής επιταγή στις οδηγίες αξιολόγησης (30) ότι στην 3^η ερώτηση των γραπτών δοκιμασιών μπορεί να δίνεται υποερώτημα για το χωρισμό του κειμένου σε μικρότερες ενότητες με κριτήρια αφηγηματικά ή θεματικά και απόδοση πλαγιότιτλων. Προφανώς τέτοιου τύπου ερωτήσεις συμπεριλήφθηκαν στο σχολικό βιβλίο ώστε να προετοιμαστούν ανάλογα οι μαθητές. Επίσης υπάρχει ερώτηση για το σοβαρό και κωμικό ύφος στην ενότητα.

Ενότητα 5: Υπάρχουν 3 ερωτήσεις, για το σχήμα της 'έκφρασης', την επική ειρωνεία και την ομορφιά της Ελένης. Λείπει όμως ερώτηση για τις εκτεταμένες παρομοιώσεις της ενότητας και το ρόλο τους στην περιγραφή των Αχαιών.

Ενότητα 6: Βρίσκουμε 4 ερωτήσεις, χωρισμό ενοτήτων, για την περιγραφική ικανότητα Ομήρου και δύο ερωτήσεις σχετικές με κωμικά στοιχεία και στοιχεία 'ειρωνικής παρωδίας' (sic) σε παράλληλο κείμενο. Ίσως οι δύο τελευταίες να έπρεπε να συμπτυχθούν.

Ενότητα 7: Πάλι υπάρχουν 4 ερωτήσεις για χωρισμό ενοτήτων, άστοχα ερωτήματα, επική ειρωνεία, εκτεταμένη παρομοίωση.

Ενότητα 8: Υπάρχει μία ερώτηση για στοιχεία μεροληψίας Ομήρου και λείπει ερώτηση για τη ρεαλιστική περιγραφή της μονομαχίας, ενώ υπάρχει αντίστοιχος στόχος.

Ενότητα 9: Υπάρχει μία ερώτηση για τη δομή του λόγου του Οδυσσέα. Λείπει ερώτηση για τα εκφραστικά σχήματα στο λόγο του Αχιλλέα που αποδίδουν τη συναισθηματική του κατάσταση.

Ενότητα 10: Δεν υπάρχουν σχετικές ερωτήσεις.

Ενότητα 11: Υπάρχουν δύο ερωτήσεις, μία για την προοικονομία και μία για τη συμπάθεια του Ομήρου προς τον Πάτροκλο. Λείπουν ερωτήσεις για τις εκτεταμένες παρομοιώσεις του αποσπάσματος και το σχήμα των τριών.

Ενότητα 12: Υπάρχει μία ερώτηση για την περιγραφική αφήγηση.

Ενότητα 13: Υπάρχει ερώτηση για το θέμα του 'θαυμαστού', αλλά λείπει ερώτηση για τα σχήματα λόγου που αποδίδουν τη συναισθηματική κατάσταση Αχιλλέα όταν βλέπει τα νέα όπλα του.

Ενότητα 14: Υπάρχουν 2 ερωτήσεις που συνδυάζουν πλοκή και τεχνική αφού τα στοιχεία πλοκής δίνονται μέσα από προοικονομίες-προσημάνσεις. Πάλι λείπει ερώτηση για τις εκτεταμένες παρομοιώσεις.

Ενότητα 15: Δεν περιλαμβάνει ερώτηση σχετική. Λείπει μία ερώτηση για το ρόλο της εκτεταμένης παρομοίωσης στην ικεσία του Πρίαμου και μία ερώτηση για το σχήμα του κύκλου στην έναρξη και του κλείσιμο της *Ιλιάδας*.

Ενότητα 16: Υπάρχει ερώτηση για την τριαδική δομή των θρήνων.

Συμπεράσματα

Πράγματι δεν υπάρχει σε όλες τις ενότητες ο ίδιος αριθμός αξιόλογων στοιχείων σχετικών με την ποιητική τεχνική του Ομήρου, ώστε όλες οι ενότητες να έχουν και παρόμοιο αριθμό ερωτήσεων. Παρόλα αυτά θα μπορούσαν να έχουν προστεθεί σε αρκετές ενότητες ερωτήσεις σχετικές με τις εκτεταμένες παρομοιώσεις και το ρόλο τους, όπως και σχετικά με τη χρήση σχημάτων λόγου για την απόδοση της συναισθηματικής κατάστασης των ηρώων. Από την άλλη ελάχιστες ερωτήσεις σχετικές με την ποιητική τεχνική θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι πλεονάζουν. Μία παρατήρηση που θα μπορούσε να γίνει και αφορά στις ερωτήσεις ποιητικής τεχνικής, όχι όμως αποκλειστικά, είναι ότι στα πλαίσια της κειμενοκεντρικής προσέγγισης καλό θα ήταν να μην περιλαμβάνεται στις ερωτήσεις η φράση «ο ποιητής», καθώς δεν συνάδει με τη σύγχρονη προσέγγιση της λογοτεχνίας.

3.5.4. Ήθος

Έχει ήδη παρατηρηθεί ότι όσον αφορά στους διδακτικούς στόχους του βιβλίου του εκπαιδευτικού οι στόχοι που αναφέρονται στο ήθος των ομηρικών ηρώων είναι

περιορισμένοι στον αριθμό. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και όσον αφορά στις ερωτήσεις. Στις 16 ενότητες που απαρτίζουν το σχολικό βιβλίο περιλαμβάνονται συνολικά 12 ερωτήσεις σχετικές με το ήθος (9 εξ ολοκλήρου και 3 συνδυαστικές). Άρα αντιστοιχεί κάτι λιγότερο από μία ερώτηση ήθους ανά ενότητα. Στην πράξη όμως αυτό που συμβαίνει είναι ότι υπάρχουν 10 ενότητες χωρίς καμία ερώτηση σχετική με το ήθος των ομηρικών ηρώων. Για κάποιες από αυτές η απουσία είναι δικαιολογημένη. Οι ενότητες 4 και 10, που παρουσιάζουν σκηνές από τον κόσμο των θεών, δεν περιέχουν θνητούς ήρωες για να τους ηθογραφήσουμε, όπως αναφέρεται στους στόχους του ΑΠΣ. Επίσης ούτε η ενότητα 12 (ασπίδα του Αχιλλέα) δίνει αντίστοιχη δυνατότητα. Για τις υπόλοιπες 7 όμως δεν μπορεί να δικαιολογηθεί η απουσία ερωτήσεων ήθους με ανάλογο τρόπο. Από την άλλη στην ενότητα 9 παρατηρείται συσσώρευση ερωτήσεων ήθους (2 εξ ολοκλήρου και 2 συνδυαστικές).

Γενικά θα λέγαμε ότι οι ερωτήσεις είναι λίγες και δε δίνουν τη δυνατότητα να ηθογραφηθούν ολοκληρωμένα οι βασικοί ήρωες του έπους σε ιδιαίτερα κρίσιμες στιγμές, όπως στην ενότητα 14, όπου δεν υπάρχει ερώτηση ηθογράφησης για τον Έκτορα και στην ενότητα 15, όπου δεν υπάρχει ερώτηση ηθογράφησης του Αχιλλέα. Επίσης δε δίνεται η δυνατότητα να γνωρίσουμε μέσω της ηθογράφησης και κάποιους από τους υπόλοιπους ομηρικούς ήρωες πέρα από τους Αχιλλέα, Έκτορα και την Ελένη. Συγκεκριμένα στις ενότητες 1 και 2 λείπουν ερωτήσεις σχετικές με το ήθος του Αγαμέμνονα όπως και στην ενότητα 13. Λείπουν ερωτήσεις ηθογράφησης για τους Νέστορα στην ενότητα 2, Πρίαμο στις ενότητες 5 και 15, Διομήδη στην ενότητα 6, Αίαντα και Έκτορα στην ενότητα 8. Στην ενότητα 9 η περιγραφή του ήθους του Οδυσσέα περιορίζεται στην ρητορική του δεινότητα, ενώ στην 11 δεν υπάρχει ερώτηση για το ήθος του Πάτροκλου και του Έκτορα. Τέλος στην ενότητα 16 θα μπορούσαν να υπάρχουν ερωτήσεις για το ήθος της Εκάβης και της Ανδρομάχης. Οι ελλείψεις αυτές είναι αδικαιολόγητες και παραβιάζουν σαφώς το πνεύμα των στόχων του ΑΠΣ.

3.5.5. Σύγκριση *Ιλιάδας* – *Οδύσσειας*

Όπως έχουμε δει και προηγουμένως, στο στόχο της σύγκρισης των δύο επών δεν έχει δοθεί η αρμόζουσα σημασία από τη συγγραφέα, αφού δεν διατυπώνονται στόχοι σχετικοί με το θέμα στο βιβλίο του εκπαιδευτικού. Όσον αφορά στις ερωτήσεις του σχολικού εγχειριδίου

παρατηρούμε μια μικρή διαφοροποίηση. Παρά την απουσία αντίστοιχων στόχων, υπάρχει ένας μικρός αριθμός ερωτήσεων που επιτρέπει, αν όχι τη σύγκριση, τουλάχιστον τη σύνδεση στοιχείων από την *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*. Συγκεκριμένα σε 5 ενότητες (στις 1, 2, 5, 10, 16) υπάρχουν 8 ερωτήσεις, οι περισσότερες σε συνδυασμό με κάποιον άλλο στόχο, που ζητούν να γίνει σύγκριση, συνεξέταση ή απλή αναφορά στοιχείων από την *Οδύσσεια*. Τα στοιχεία αυτά είναι τα προοίμια των δύο επών –μαζί με αυτά του Ησίοδου- (ενοτ. 1), οι εμφανίσεις της Αθηνάς σε Τηλέμαχο και Αχιλλέα και οι προοικονομίες (ενοτ. 2), οι εμφανίσεις Πηνελόπης και Ελένης και οι επικές ειρωνείες (ενοτ. 5) και στην ενότητα 10 ο ρόλος της Αθηνάς στην κατάληψη της Τροίας με το Δούρειο ίππο (Θ). Η παράθεση και μόνο αυτών των στοιχείων αρκεί ώστε να διαπιστώσει κανείς ότι βασικά θέματα στα οποία μπορεί να γίνει σύγκριση ανάμεσα στα δύο έπη, όπως παρουσιάζονται και στην Εισαγωγή του σχολικού εγχειριδίου(10-11), δε θίγονται καν στα πλαίσια των ερωτήσεων αυτών.

3.5.6. Συμπεράσματα σχετικά με το περιεχόμενο των ερωτήσεων

Οι ερωτήσεις του σχολικού εγχειριδίου της *Ιλιάδας* παρουσιάζουν ως προς το περιεχόμενο σημαντικά προβλήματα σε όλους τους τομείς. Παρατηρείται μια μη προσεκτική και μη μεθοδική επιλογή των θεμάτων των ερωτήσεων και αυτό γίνεται φανερό από την άνιση κατανομή τους, την αναντιστοιχία με τους διδακτικούς στόχους και βέβαια τις πολλές ελλείψεις, αλλά και τις όποιες επαναλήψεις-επικαλύψεις. Παρατηρούνται ενότητες με μικρή έως και μηδενική παρουσία ερωτήσεων ενός θέματος π.χ. πλοκής, ήθους, ενώ παράλληλα υπάρχει συσσώρευση ερωτήσεων κάποιου άλλου θέματος, όπως ποιητικής τεχνικής (βλέπε ενότητα 2). Οι επιλογές αυτές συνολικά δεν συμβάλλουν ώστε οι ερωτήσεις αυτές να επιτυγχάνουν με τον καλύτερο τρόπο τον σκοπό για τον οποίο κατασκευάστηκαν και επιλέχθηκαν.

3.6. Κατάταξη των ερωτήσεων ανάλογα με τις γνωστικές δεξιότητες που κινητοποιούν

Στη βιβλιογραφία συναντώνται αρκετές ταξινομίες σχετικές με τις διδακτικές ερωτήσεις. Από τις πιο γνωστές είναι η ταξινομία του Bloom, όσον αφορά στις γνωστικές λειτουργίες που κινητοποιούν οι ερωτήσεις, ή η ταξινόμηση με βάση το είδος της απάντησης που πρέπει να δοθεί σε ερωτήσεις κλειστού ή ανοικτού τύπου, και άλλες παρόμοιες. Η

ταξινομία που επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί στην παρούσα εργασία προκύπτει από το 'Σχήμα της οργάνωσης των γνωστικών δεξιοτήτων' και ταξινομεί τις ερωτήσεις σε 4 κατηγορίες ανάλογα με το ρόλο που παίζουν στη διαδικασία επεξεργασίας των δεδομένων (Ματσαγγούρας: 291). Οι κατηγορίες είναι: α) ερωτήσεις συλλογής δεδομένων, β) ερωτήσεις οργάνωσης δεδομένων, γ) ερωτήσεις ανάλυσης δεδομένων και δ) ερωτήσεις υπέρβασης δεδομένων.

Με βάση αυτή την κατηγοριοποίηση και τις παραδειγματικές ερωτήσεις ανά κατηγορία (Ματσαγγούρας: 292), οι ερωτήσεις του σχολικού εγχειριδίου της *Ιλιάδας* κατηγοριοποιήθηκαν με τον ακόλουθο τρόπο. Πρώτον σε ερωτήσεις συλλογής δεδομένων στις οποίες κατατάχθηκαν ερωτήσεις που ζητούν από τους μαθητές να εντοπίσουν μέσα στο κείμενο της *Ιλιάδας* συγκεκριμένα στοιχεία, είτε πλοκής (ήρωες, συγκεκριμένες ενέργειες και λόγια τους), είτε του κόσμου – πολιτισμού (υλικά αγαθά, αντιλήψεις), είτε ποιητικής τεχνικής (στοιχεία αφηγηματικής τεχνικής, εκφραστικά μέσα), είτε στοιχεία δηλωτικά του ήθους ηρώων. Τα στοιχεία αυτά πρέπει να αναφερθούν στην απάντηση χωρίς κάποια περαιτέρω επεξεργασία. Δεύτερον σε ερωτήσεις οργάνωσης δεδομένων στις οποίες κατατάχθηκαν κυρίως οι ερωτήσεις σύγκρισης, αλλά και ερωτήσεις περίληψης ή αναδιατύπωσης χωρίων του κειμένου. Τρίτον σε ερωτήσεις ανάλυσης δεδομένων στις οποίες κατατάχθηκαν ερωτήσεις χωρισμού του κειμένου σε ενότητες ή ανάλυσης εκφραστικών μέσων, όπως οι εκτεταμένες παρομοιώσεις. Τέλος σε ερωτήσεις υπέρβασης δεδομένων στις οποίες κατατάχθηκαν ερωτήσεις συμπερασμού, επεξήγησης, αιτιολόγησης, ηθογράφησης κ.ά. Υπάρχουν πολλές ερωτήσεις οι οποίες συνδυάζουν παραπάνω από μία κατηγορία, για παράδειγμα συλλογής και υπέρβασης δεδομένων.

Συνολικά οι 111 ερωτήσεις του σχολικού εγχειριδίου κατατάσσονται ως εξής:

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ
συλλογή δεδομένων	35
υπέρβαση δεδομένων	16
συλλογή και υπέρβαση δεδομένων	20
οργάνωση δεδομένων	15

συλλογή και οργάνωση δεδομένων	6
οργάνωση και υπέρβαση δεδομένων	8
ανάλυση δεδομένων	3
συλλογή και ανάλυση δεδομένων	5
συλλογή, οργάνωση και ανάλυση δεδομένων	1
συλλογή, οργάνωση και υπέρβαση δεδομένων	2

Μία άλλη κατηγοριοποίηση που αξίζει να γίνει είναι η κατάταξη συνδυαστικά ερωτήσεων ανά στόχο και ανά επεξεργασία των δεδομένων. Συγκεκριμένα:

Πλοκή

Από τις 56 ερωτήσεις του σχολικού εγχειριδίου που αναφέρονται στην πλοκή -είτε εξ ολοκλήρου είτε συνδυαστικά με κάποιον άλλο στόχο- η κατάταξή τους στις παραπάνω κατηγορίες έχει ως εξής:

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ
συλλογή δεδομένων	24
υπέρβαση δεδομένων	8
συλλογή και υπέρβαση δεδομένων	8
οργάνωση δεδομένων	7
συλλογή και οργάνωση δεδομένων	2
οργάνωση και υπέρβαση δεδομένων	2
ανάλυση δεδομένων	3
συλλογή και ανάλυση δεδομένων	2

Συνολικά 36 ερωτήσεις ανήκουν, είτε εξ ολοκλήρου είτε συνδυαστικά με τις υπόλοιπες κατηγορίες της ταξινόμιας, στην κατηγορία της συλλογής δεδομένων. Επίσης 18 ερωτήσεις ανήκουν είτε εξ ολοκλήρου είτε συνδυαστικά στην κατηγορία της υπέρβασης δεδομένων.

Κόσμος – πολιτισμός

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ
συλλογή δεδομένων	5
υπέρβαση δεδομένων	4
συλλογή και υπέρβαση δεδομένων	6
οργάνωση δεδομένων	2
συλλογή και οργάνωση δεδομένων	1
οργάνωση και υπέρβαση δεδομένων	3
συλλογή και ανάλυση δεδομένων	3
συλλογή, οργάνωση και υπέρβαση δεδομένων	1

Στις 26 ερωτήσεις σχετικές με την μελέτη του κόσμου – πολιτισμού της *Ιλιάδας* παρατηρείται ότι η πλειονότητά τους (24) ανήκουν σε δύο κατηγορίες, αυτές της συλλογής και υπέρβασης δεδομένων, είτε εξ ολοκλήρου είτε σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες κατηγορίες.

Ποιητική τεχνική

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ
συλλογή δεδομένων	11
υπέρβαση δεδομένων	1
συλλογή και υπέρβαση δεδομένων	5
οργάνωση δεδομένων	6
συλλογή και οργάνωση δεδομένων	2
οργάνωση και υπέρβαση δεδομένων	1
ανάλυση δεδομένων	5
συλλογή και ανάλυση δεδομένων	1
συλλογή, οργάνωση και ανάλυση δεδομένων	1

Από τις 33 ερωτήσεις ποιητικής τεχνικής η πλειονότητά τους ανήκει σε τέσσερις κατηγορίες: συλλογής δεδομένων, οργάνωσης δεδομένων, ανάλυσης δεδομένων και συλλογής και υπέρβασης δεδομένων.

Ήθος

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ
συλλογή δεδομένων	1
υπέρβαση δεδομένων	6
συλλογή και υπέρβαση δεδομένων	1
οργάνωση δεδομένων	2
οργάνωση και υπέρβαση	2

Από τις 12 ερωτήσεις ήθους οι μισές ανήκουν στην υπέρβαση δεδομένων, ενώ οι υπόλοιπες 6 σε άλλες 4 κατηγορίες.

Συμπεράσματα

Συνολικά μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι όσον αφορά στις γνωστικές λειτουργίες που επιτελούνται μέσω των συγκεκριμένων ερωτήσεων, το βάρος έχει δοθεί σε ερωτήσεις συλλογής δεδομένων, κυρίως στα θέματα της πλοκής, της ποιητικής τεχνικής και του κόσμου-πολιτισμού της *Ιλιάδας*. Ακολουθούν οι ερωτήσεις υπέρβασης δεδομένων καθώς και ο συνδυασμός αυτών των δύο κατηγοριών. Οι ερωτήσεις που είναι σχετικές με το ήθος παρουσιάζουν μια πιο ισομερή κατανομή των ερωτήσεων, θα πρέπει όμως να ληφθεί υπόψη ότι η βασική ερώτηση που σχετίζεται με το ήθος είναι η ηθογράφηση, η οποία ανήκει στην κατηγορία ανάλυσης των δεδομένων. Θα έπρεπε να είχε δοθεί από τη συγγραφέα προσοχή ώστε να περιληφθούν στο βιβλίο ερωτήσεις όλων των επιπέδων ισομερώς κατανεμημένες. Η κατηγορία της συλλογής δεδομένων, αν και χρήσιμη στα πλαίσια της κειμενοκεντρικής μεθόδου, αποτελεί το χαμηλότερο επίπεδο της αντίστοιχης ταξινομίας των γνωστικών λειτουργιών (Ματσαγγούρας: 291) και η επιμονή σε τέτοιου τύπου ερωτήσεις έχει ως αποτέλεσμα αυτές να είναι επιφανειακές και να μην προωθούν την βαθύτερη κατανόηση των θεμάτων της πλοκής, όπως των αιτίων συγκεκριμένων ενεργειών ή των συνεπειών αποφάσεων, αλλά και του ρόλου των αφηγηματικών και εκφραστικών σχημάτων μέσα στο έπος όπως και του τρόπου με τον οποίο οι πολιτιστικές αντιλήψεις επηρεάζουν τη δράση. Καλύτερος θα ήταν ο συνδυασμός μέσα σε μία ερώτηση υποερωτήσεων συλλογής και υπέρβασης δεδομένων.

3.7. Η διατύπωση των ερωτήσεων

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία (Ματσαγγούρας: 300, Petty: 111-112), οι ερωτήσεις πρέπει να είναι διατυπωμένες κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι σαφές αυτό που ζητάνε από τους ερωτώμενους και κατανοητός ο τρόπος απάντησής τους. Οι ερωτήσεις θα πρέπει να ξεκινάνε με κάποια από τις ερωτηματικές αντωνυμίες και επιρρήματα (τι, ποιος, πού, πώς, πότε, πόσο και γιατί). Επίσης, αν περιλαμβάνουν παραπάνω από ένα ερώτημα, καλό θα

είναι αυτό να γίνεται ευκρινές με τη χρήση κάποιου είδους αρίθμησης (π.χ. α, β, γ...). Και βέβαια θα πρέπει να γίνεται ορθή χρήση της γλώσσας.

Οι ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στο σχολικό εγχειρίδιο της *Ιλιάδας* χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: σε αυτές που είναι διατυπωμένες ως ευθεία ερώτηση και σε αυτές που είναι διατυπωμένες ως εντολή. Συγκεκριμένα 45 ερωτήσεις είναι διατυπωμένες ως ευθεία ερώτηση, 40 είναι διατυπωμένες ως εντολή και υπάρχουν 25 ερωτήσεις οι οποίες περιέχουν ευθεία ερώτηση και εντολή (40,5%, 36% και 23,5%)⁵. Κάποιες από τις εντολές είναι αρκετά συγκεκριμένες και οι μαθητές μπορούν εύκολα να καταλάβουν τι πρέπει να ψάξουν να βρουν και με ποιον τρόπο να απαντήσουν. Κάποιες άλλες όμως είναι ιδιαίτερα ασαφείς. Συγκεκριμένα οι ερωτήσεις που περιέχουν ως εντολή τις φράσεις: 'να επισημάνετε', 'να σημειώσετε', 'να διακρίνετε', 'να αναζητήσετε', 'να απαριθμήσετε', 'να βρείτε', 'να καταγράψετε με λεπτομέρειες', 'να περιγράψετε λεπτομερώς', 'να συγκρίνετε', 'να βρείτε ομοιότητες', 'να ηθογραφήσετε' είναι σε μεγάλο βαθμό σαφείς ως προς το τι ζητάνε από τους μαθητές. Μάλιστα ένα μεγάλο ποσοστό από τις εντολές αυτές αποτελεί ερωτήσεις συλλογής δεδομένων, σύγκρισης και ηθογράφησης, οι οποίες από τη φύση τους είναι ιδιαίτερα συγκεκριμένες ερωτήσεις. Από την άλλη υπάρχουν εντολές που χρησιμοποιούν φράσεις όπως: 'να δείξετε', 'να θυμηθείτε', 'να αναλύσετε', 'να ελέγξετε', 'να δώσετε', 'να γράψετε' οι οποίες είναι γενικόλογες και ασαφείς και οι μαθητές δεν μπορούν να είναι απόλυτα σίγουροι για το τι τους ζητά η ερώτηση και με ποιον τρόπο θα πρέπει να απαντήσουν.

Παράλληλα μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η πλειονότητα των ερωτήσεων, ασχέτως αν είναι ευθείες ερωτήσεις, εντολές ή συνδυασμός, στην αρχή τους περιλαμβάνει ένα μικρό κείμενο το οποίο μπορεί να ονομαστεί 'δεδομένο'. Το δεδομένο αυτό μπορεί να αναφέρεται σε στοιχεία της ποιητικής τεχνικής (π.χ. ορισμός της προοικονομίας), σε στοιχεία από το περιεχόμενο της ενότητας (πλοκή, ήθος, στοιχεία πολιτισμού) ή να λειτουργεί ως παραπομπή σε παράλληλο κείμενο. Από τις 111 ερωτήσεις του σχολικού εγχειριδίου οι 67, δηλαδή το 60,36%, περιλαμβάνουν ένα δεδομένο.

⁵ Δε θεωρείται εντολή η οδηγία στο τέλος πολλών ερωτήσεων 'Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας με στοιχεία του κειμένου'.

Το κατά πόσο η ένταξη ενός δεδομένου συμβάλλει στην ορθή διατύπωση μιας ερώτησης, αυτό εξαρτάται από ορισμένους παράγοντες. Αρχικά από το αν είναι εμφανές ότι πρόκειται για δεδομένο και όχι για μέρος από τα ζητούμενα της ερώτησης. Για αυτό το λόγο θα πρέπει να δοθεί προσοχή στη μορφοποίηση τέτοιου είδους ερωτήσεων (διαφορετική παράγραφος ή γραμματοσειρά κλπ.). Έπειτα εξαρτάται από το κατά πόσον είναι το δεδομένο απαραίτητο για την κατανόηση των ερωτημάτων και την ορθή απάντησή του. Οι αναφορές στο περιεχόμενο των αποσπασμάτων μπορούν να βοηθήσουν με το να κατευθύνουν το μαθητή στο να εντοπίσει μέσα στο κείμενο την απάντηση πιο γρήγορα και εύστοχα. Υπάρχει όμως από την άλλη ο κίνδυνος της καθοδήγησης έως και υπαγόρευσης της απάντησης, ιδίως αν αυτό συμβαίνει σε ερωτήσεις υψηλού επιπέδου, όπως οι ερωτήσεις υπέρβασης δεδομένων. Τα δεδομένα τα οποία παραπέμπουν σε παράλληλα κείμενα είναι λειτουργικό τμήμα της ερώτησης και άρα απαραίτητο. Τα δεδομένα που περιέχουν ορισμούς αφηγηματικών τεχνικών, ή κριτήρια ηθογράφησης, χωρισμού ενοτήτων, ανάλυσης εκτεταμένων παρομοιώσεων είναι οπωσδήποτε χρήσιμα στο μαθητή ως γνώση γενική για την ερμηνεία των λογοτεχνικών κειμένων και όχι μόνο για την απάντηση των συγκεκριμένων ερωτήσεων. Με το να εντάσσονται ως δεδομένο σε συγκεκριμένες ερωτήσεις συγκεκριμένων αποσπασμάτων της *Ιλιάδας*, γίνονται γνώση εύκολα και άμεσα προσβάσιμη στους μαθητές. Από την άλλη όμως διατρέχουν τον κίνδυνο να χάσουν τον γενικό τους χαρακτήρα, δηλαδή το γεγονός ότι υπάρχει η δυνατότητα εφαρμογής της γνώσης αυτής από τους μαθητές σε κάθε αντίστοιχο λογοτεχνικό κείμενο. Αυτού του τύπου η γνώση καλό θα ήταν να δοθεί σε διαφορετικό σημείο του σχολικού εγχειριδίου, στην Εισαγωγή ή στο τέλος των αποσπασμάτων και πριν την έναρξη των ερωτήσεων.

Πέρα από τις γενικές αυτές παρατηρήσεις, διαπιστώνονται διάσπαρτες στις ενότητες ερωτήσεις με προβληματική διατύπωση. Πολλές ερωτήσεις σύγκρισης δεν περιέχουν τα κριτήρια βάσει των οποίων θα γίνει η σύγκριση αυτή, όπως στην ενότητα 13, ερώτηση 3: 'Να συγκρίνετε την εικόνα του Αγαμέμνονα και του Αχιλλέα όπως παρουσιάζονται και οι δύο στην πρώτη συνέλευση των Αχαιών (Α 56 κ.εξ.) με την εικόνα τους στην παρούσα (Τ 54 κ.εξ.). Να σημειώσετε τις ομοιότητες και να δικαιολογήσετε τις διαφορές'. Κάποιες άλλες περιέχουν ασάφειες στη διατύπωση, όπως στην ενότητα 11 – ερώτηση: 'Ποια είναι τα τελευταία κατορθώματα του Πάτροκλου;' η οποία θα πρέπει να διατυπωθεί 'Ποια πολεμικά

κατορθώματα του Πάτροκλου εντοπίζετε από τον στίχο 684 έως και το θάνατό του;’ Επίσης κάποιες ερωτήσεις είναι πολύπλοκα διατυπωμένες και αυτό τις καθιστά δυσνόητες, όπως στην ενότητα 14, ερώτηση 4: ‘Να συγκρίνετε τον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής παρουσίασε το θάνατο του Πάτροκλου και το θάνατο του Έκτορα, επισημαίνοντας ομοιότητες και διαφορές, αλλά και συνδέοντας τα δύο αυτά γεγονότα με το θάνατο του Αχιλλέα. Να δικαιολογήσετε με λίγα λόγια τις παρατηρήσεις και τα συμπεράσματά σας’. Μια ακόμα κακώς διατυπωμένη ερώτηση είναι το τελευταίο σκέλος της ερώτησης 1 της ενότητας 12: ‘Αφού εντοπίσετε τις σκηνές που απεικονίζονται πάνω στην ασπίδα του Αχιλλέα, να τις απαριθμήσετε δίνοντας έναν τίτλο σε καθεμιά, να τις περιγράψετε με λίγα λόγια και να δείξετε ότι στο επίκεντρο των περισσότερων σκηνών βρίσκεται ο πολιτισμένος άνθρωπος’, η οποία δυσκολεύει το μαθητή στον τρόπο απάντησής της. Αυτά είναι κάποια ενδεικτικά παραδείγματα τα οποία δείχνουν ότι δεν υπήρξε πάντα η επιμέλεια που άρμοζε στη διατύπωση των ερωτήσεων.

Συμπερασματικά θα έπρεπε να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στο θέμα της διατύπωσης των ερωτήσεων. Θα ήταν καλύτερο οι περισσότερες ερωτήσεις, αν όχι όλες, να έχουν τη μορφή των ευθείων ερωτήσεων ώστε να είναι πιο σαφείς και να υπάρχει μια σχετική ομοιογένεια στη μορφή τους. Ο συνδυασμός ευθείας ερώτησης και εντολής είναι μια λανθασμένη μορφή ερώτησης. Επίσης πρέπει τα υποερωτήματα να διακρίνονται πάντα με τη χρήση των κατάλληλων δεικτών. Στις ερωτήσεις σύγκρισης θα πρέπει να δηλώνονται ξεκάθαρα τα κριτήρια σύγκρισης. Όσον αφορά στη χρήση ‘δεδομένων’, αυτή θα πρέπει να γίνεται προσεκτικά και μόνο όταν είναι απαραίτητη και να χωρίζεται με σαφήνεια το δεδομένο από τα ερωτήματα. Γενικά, οι ερωτήσεις θα έπρεπε να διατυπώνονται με μεγαλύτερη επιμέλεια για να είναι σαφείς και κατανοητές σε αυτούς που απευθύνονται, τους μαθητές της Β Γυμνασίου, ώστε και αυτοί με τη σειρά τους να εστιάσουν με μεγαλύτερη άνεση στο περιεχόμενο τους και να τις απαντήσουν με τον κατάλληλο τρόπο.

3.8. Συμπεράσματα

Οι ‘Ερωτήσεις – Θέματα για Συζήτηση ή Εργασία’ του σχολικού εγχειριδίου της *Ιλιάδας* εξετάστηκαν στην παρούσα εργασία από διάφορες πλευρές. Εξετάστηκαν για τη σχέση τους με τους στόχους διδασκαλίας του μαθήματος, για τη σχέση τους με το περιεχόμενο του αντίστοιχου κειμένου της *Ιλιάδας*, για τις γνωστικές λειτουργίες που επιτελούν και τέλος

εξετάστηκαν για τον τρόπο διατύπωσής τους. Το συνολικό συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι οι ερωτήσεις αυτές αποτελούν σε μεγάλο βαθμό ένα προβληματικό στοιχείο μέσα στο σχολικό εγχειρίδιο. Σε κανένα σημείο δεν έγινε φανερό ότι για τη σύνταξη και επιλογή τους ακολουθήθηκαν συγκεκριμένα κριτήρια και μεθοδολογία.

Αρχικά η σύνδεσή τους με τους διδακτικούς στόχους κάθε ενότητας του βιβλίου του εκπαιδευτικού είναι ελλιπής με αποτέλεσμα να καθίσταται προβληματική η επίτευξη των στόχων αυτών στο βαθμό που αφορά στις ερωτήσεις. Ακολουθώς παρατηρήθηκαν σοβαρές αδυναμίες στη σχέση των ερωτήσεων με το περιεχόμενο των κειμένων. Οι συγκεκριμένες ερωτήσεις δεν ασχολούνται όσο θα έπρεπε με αρκετά από τα πιο σοβαρά θέματα της πλοκής, του πολιτισμού, της ποιητικής τεχνικής και του ήθους των ηρώων της *Ιλιάδας*. Άρα δε συμβάλλουν στην ανάδειξη σημαντικών πλευρών του έπους και στη συνακόλουθη επεξεργασία τους από τους μαθητές. Επίσης παρατηρήθηκε ανισοκατανομή των ερωτήσεων ανά θέμα, η οποία ελάχιστες φορές έχει ως αιτία κάποιο συγκεκριμένο κριτήριο. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να δηλωθεί ότι για την πληρέστερη και πιο ομοιόμορφη κάλυψη των βασικότερων θεμάτων του περιεχομένου καλό θα ήταν ο συνολικός αριθμός των ερωτήσεων να είναι μεγαλύτερος.

Όσον αφορά στις γνωστικές λειτουργίες που επιτελούνται μέσω των συγκεκριμένων ερωτήσεων, έγινε φανερή μια προτίμηση σε ερωτήσεις που δε στοχεύουν στην σε βάθος επεξεργασία των στοιχείων του κειμένου της *Ιλιάδας*, δηλαδή σε ερωτήσεις συλλογής δεδομένων. Δεν παρατηρήθηκε να δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στην κατανομή των ερωτήσεων ώστε σε κάθε ενότητα να περιλαμβάνονται ερωτήσεις που να καλύπτουν διάφορες γνωστικές λειτουργίες σε όλα τα θέματα του περιεχομένου. Τέλος, όσον αφορά στη διατύπωση των ερωτήσεων, διαπιστώθηκε ότι δεν υπήρξε φροντίδα να ακολουθηθεί ένα ενιαίο σύστημα διατύπωσης σύμφωνο με όσα προβλέπει η σχετική βιβλιογραφία. Το αποτέλεσμα ήταν να συμπεριληφθούν ερωτήσεις διαφορετικού τρόπου διατύπωσης, να υπάρχουν ασάφειες και γενικά να δίνεται μια εικόνα έλλειψης μεθοδικότητας και συστήματος.

Συνολικά οι αδυναμίες που διαπιστώθηκαν στις 'Ερωτήσεις – Θέματα για Συζήτηση ή Εργασία' του σχολικού εγχειριδίου της *Ιλιάδας* δυσχεραίνουν σε μεγάλο βαθμό την

επίτευξη των στόχων για τους οποίους προορίζονται. Οι διδάσκοντες που καλούνται να τις χρησιμοποιήσουν καλό θα ήταν να το πράξουν με ιδιαίτερη προσοχή και ταυτόχρονα να μην περιοριστούν σε αυτές, αλλά να προχωρήσουν στη σύνταξη και χρήση συμπληρωματικών ή διορθωτικών ερωτήσεων, όπου αυτό κρίνεται σκόπιμο.

Κεφάλαιο 4

Επίλογος

Με την παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή επιχειρήθηκε να αξιολογηθεί το σχολικό εγχειρίδιο της *Ιλιάδας* ως προς το κατά πόσον η επιλογή των αποσπασμάτων του ποιήματος που περιλαμβάνονται σε αυτό καθώς και η επιλογή των ερωτήσεων που συνοδεύουν το κείμενο κάθε ενότητας συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων διδασκαλίας του μαθήματος, όπως αυτοί ορίζονται από το αντίστοιχο ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την έρευνα αυτή είναι ότι, όσον αφορά στην επιλογή των αποσπασμάτων, έγινε μια φιλότιμη αλλά παρόλα αυτά ελλιπής προσπάθεια να συμβαδίσει η επιλογή τους με τους στόχους του ΑΠΣ, δηλαδή την παρακολούθηση της πλοκής του έπους, τη μελέτη του κόσμου-πολιτισμού της *Ιλιάδας*, τη γνωριμία με τους ομηρικούς ήρωες και το ήθος τους, τη μελέτη της ποιητικής τεχνικής του Ομήρου και τέλος τη σύγκριση ανάμεσα σε *Ιλιάδα* και *Οδύσσεια*. Οι ελλείψεις αυτές, αν και εκτείνονται σε όλο το φάσμα των στόχων, εντοπίζονται πιο έντονες στους τομείς του ήθους των ομηρικών ηρώων και της σύγκρισης των δύο επών. Πέρα από αυτό εντοπίστηκε μια επιφανειακή επεξεργασία των αποσπασμάτων που επιλέχθηκαν ως προς τη δυνατότητά του περιεχομένου τους να εκπληρώσει την επίτευξη των διδακτικών στόχων του μαθήματος.

Όσον αφορά στις 'Ερωτήσεις – Θέματα για Συζήτηση ή Εργασία' που περιλαμβάνονται στις ενότητες του σχολικού εγχειριδίου προκύπτει το συμπέρασμα ότι αυτές αποτελούν ένα αδύναμο σημείο του. Δεν παρατηρήθηκε συστηματική εναρμόνισή τους με τους διδακτικούς στόχους κάθε ενότητας από τη μία και από την άλλη εντοπίστηκαν σοβαρές ελλείψεις στο περιεχόμενό τους, κυρίως σε κρίσιμα θέματα της πλοκής και στο ήθος των ομηρικών ηρώων. Όσον αφορά στις γνωστικές δεξιότητες που κινητοποιούν, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτήσεων εστιάζει σε χαμηλές στην ταξινόμηση δεξιότητες, όπως της συλλογής δεδομένων. Τέλος, διακρίνονται αδυναμίες και ως προς τον τρόπο διατύπωσης

των ερωτήσεων· δεν ακολουθείται συγκεκριμένη και ομοιόμορφη μεθοδολογία στη σύνταξή τους, ώστε να επιτευχθεί η επιθυμητή σαφήνεια και εκφραστική ορθότητα.

Συμπερασματικά το συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο έχει αρκετά περιθώρια βελτίωσης στους τομείς τους οποίους επιχειρήθηκε η αξιολόγησή του με την παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή, χωρίς όμως να μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν είναι κατάλληλο για τη διδασκαλία της *Ιλιάδας*.

Βιβλιογραφία

- Clark, M., 2001. 'The Concept and the Plot of the "Iliad"', *Phoenix*, τ. 55, σελ. 1-8
- Edwards, M. H., 2005. 'Homer's Iliad', στο J. M. Foley, επιμ., *A Companion to Ancient Epic*, Οξφόρδη: Blackwell Publishing, σελ. 302-314
- Καψάλης, Α. & Χαραλάμπους, Δ. 2008. *Σχολικά εγχειρίδια. Θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική*, Αθήνα: Μεταίχμιο
- Lateiner, D. 2004. 'The Iliad: an unpredictable classic', στο R. Fowler, επιμ., *The Cambridge Companion to Homer*, Κέμπριτζ: Cambridge University Press, σελ. 11-30
- Μαρωνίτης, Δ. Ν. & Πόλκας, Λ. 2007. *Αρχαϊκή επική ποίηση: από την Ιλιάδα στην Οδύσσεια*, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
- Ματσαγγούρας, Η., 2004. *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας, τόμος Β', Στρατηγικές διδασκαλίας: Η κριτική σκέψη στη διδακτική πράξη*, Αθήνα: Gutenberg
- Petty, G., 2009. *Teaching Today: A Practical Guide*, 4^η εκδ., Cheltenham: Nelson Thornes Ltd.
- Powell, B. B., 2004. *Homer*, Οξφόρδη: Blackwell Publishing
- Redfield, J., 1992. *Η τραγωδία του Έκτορα. Φύση και πολιτισμός στην Ιλιάδα*, μτφρ. Ολ. Μπακάλη, Αθήνα: Ευρύαλος
- Rutherford, R. B., 1982. 'Tragic Form and Feeling in the Iliad', *The Journal of Hellenic Studies*, τ. 102, σελ. 145-160

Schein, S. L. [1997] 2009. 'Η Ιλιάδα: Δομή και Ερμηνεία', στο I. Morris & B. Powell, επιμ., *A new Companion to Homer, Εγχειρίδιο Ομηρικών Σπουδών*, μτφρ. Φ. Πετίκα κ.ά., Αθήνα: Παπαδήμας, σελ. 427-445

Σπανάκου, Ζ., 2006. *Ομηρικά Έπη: Ιλιάδα, Β' Γυμνασίου*. Βιβλίο για το μαθητή. Αθήνα: ΟΕΔΒ

_____, 2006. *Ομηρικά Έπη: Ιλιάδα, Β' Γυμνασίου*. Βιβλίο εκπαιδευτικού. Αθήνα: ΟΕΔΒ

ΥΠΕΠΘ, 2003. *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας για το Γυμνάσιο*, στο ΦΕΚ 303 τευχ. Β / 2003